

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra biologie

Diplomová práce

Rizika vyplývající z kontaktu žáků 1. stupně
s živočichy a jejich prevence
prostřednictvím vybraných tematických
celků obsažených v RVP

Vypracovala: Jana Pavlíková
Vedoucí práce: Mgr. Jan Petr, Ph.D.
České Budějovice 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum: 24. 6. 2015

podpis studenta

Poděkování

Ráda bych poděkovala především vedoucímu mé práce panu Mgr. Janu Petrovi, Ph.D. za jeho ochotu, pomoc a odborné vedení. Mé díky patří i rodině Novákových za umožnění provedení výukového programu na jejich zemědělské usedlosti a v neposlední řadě vedení ZŠ 9. května Sezimovo Ústí za spolupráci na testování výukového programu. Diplomová práce byla řešena v rámci projektu GAJU 078/2013/S.

Abstrakt

Hlavní náplní této práce je zmapování výskytu tématu prevence rizik plynoucích se setkávání s živočichy v učebnicích pro žáky 1. stupně ZŠ, zjištění úrovně znalostí žáků v této oblasti, vytvoření výukového programu na toto téma a jeho otestování.

Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že žáci mají spíše pouze teoretické poznatky ohledně bezpečného zacházení s běžně chovanými domácími zvířaty, jako jsou pes domácí a kočka domácí, s většími hospodářskými zvířaty (prase domácí, tur domácí, kůň domácí) nemají téměř žádnou osobní zkušenost. Po absolvování výukového programu se dle výsledků druhého kola dotazníkového šetření jejich znalosti prohloubily.

V učebnicích pro vzdělávací oblast Člověk a jeho svět se toto téma objevuje velmi výjimečně a v malé míře. Domácí zvířata (především pes domácí) jsou v učebnicích prezentována veskrze kladně, žáci nejsou upozorňováni na možná rizika při setkávání s nimi. Diplomová práce byla řešena v rámci projektu GAJU 078/2013/S.

Abstract

The main tasks of this thesis are a mapping of the occurrence of the topic prevention of risks arising from encounters with animals in textbooks for primary scholars, a detection levels of scholar's knowledge in this field, a creation of a tutorial on this topic and a testing of this tutorial.

The survey has shown that scholars have got only shallow theoretical knowledge about the way how to deal safely with common domesticated animals as dogs and cats, they have got almost no experience with bigger farm animals (as pigs, cows, horses). The survey has shown that after completing the tutorial the scholar's knowledge has become much deeper.

There is very low rate of this topic in textbooks for the educational area The Man and his World. The domesticated animals (especially dogs) are presented as a thoroughly good, the scholars are not warned of the possible risks during the meeting with this animals. This thesis was created as part of the GAJU 078/2013/S project.

Obsah

1.	Úvod	1
2.	Literární přehled.....	2
2.1	Statistika počtu nejčastěji chovaných živočichů v ČR a EU a statistika výskytu vybraných druhů živočichů volně žijících v ČR	2
2.2	Úrazy způsobené živočichy	3
2.3	Úrazy dětí a jejich prevence	4
2.4	Znalost etologie živočichů jako základní východisko pro bezpečné zacházení s nimi ..	8
2.4.1	Pes domácí	9
2.4.2	Kočka domácí	9
2.4.3	Kůň domácí.....	9
2.4.4	Komunikace a agresivita dalších domácích zvířat	10
2.5	Začlenění tématu prevence rizik při setkávání s živočichy v Rámcovém vzdělávacím programu.....	11
2.5.1	RVP PV	11
2.5.2	RVP ZV – první stupeň ZŠ	12
2.5.3	RVP ZV – druhý stupeň ZŠ	15
3.	Metodika práce	17
4.	Výsledky	18
4.1	Rozbor učebnic pro žáky 1. stupně ZŠ.....	18
4.1.1	Řada učebnic pro vzdělávací oblast Člověk a jeho svět od nakladatelství Alter .	18
4.1.2	Řada učebnic pro vzdělávací oblast Člověk a jeho svět nakladatelství Prodos...	18
4.1.3	Řada učebnic pro vzdělávací oblast Člověk a jeho svět nakladatelství Nová škola 19	
4.1.4	Řada učebnic pro vzdělávací oblast Člověk a jeho svět nakladatelství SPN	19
4.1.5	Řada učebnic pro vzdělávací oblast Člověk a jeho svět nakladatelství Fraus	20
4.2	Výukový program „Zacházejme s domácími zvířaty bezpečně“	20
4.3	Výsledky testování výukového programu „Zacházejme s domácími zvířaty bezpečně“ 25	
4.3.1	Rozbor průběhu výukového programu s modelovou skupinou žáků	25
4.3.2	Výsledky testů	34
5.	Diskuze	44
6.	Závěr.....	45
7.	Seznam použité literatury	46
8.	Přílohy	48
8.1	Příloha – Dotazník	48
8.2	Příloha 2 – Dotazník s autorskými odpověďmi	51

8.3	Příloha 3 – Typicky vyplněný dotazník s odpověďmi žákyně X – pre-test.....	54
8.4	Příloha 4 - Typicky vyplněný dotazník s odpověďmi žákyně X – post-test.....	57

1. Úvod

V dnešní době se často z médií dozvídáme, že děti jsou čím dál tím méně v kontaktu s přírodou. V laické společnosti běžně koluje domněnka, že dnešní děti netuší, jak vypadá opravdová kráva z blízka, natož jak se taková kráva chová a projevuje. Taktéž se často objevují zprávy o napadení dítěte zvířetem (nejčastěji psem). Toto všechno a navíc i osobní zkušenosti s dětmi, které se nevhodně a hlavně nebezpečně chovaly ke zvířatům, nebo v blízkosti zvířat, mne vedlo k tomu zabývat se poněkud hlouběji problematikou prevence rizik vyplývajících z kontaktu se živočichy pro žáky 1. stupně ZŠ.

Práce je tedy zaměřena na zjištění úrovně žákovských znalostí ohledně etologie vybraných domácích zvířat. Předpoklad je, že tyto znalosti nejsou značné. Následně je předkládán výukový program, který by měl tyto žákovské znalosti prohloubit a především by měl žákům zprostředkovat zážitek – zkušenost s těmito zvířaty. Součástí práce je i rozbor učebnic určených pro výukovou oblast Člověk a jeho svět, konkrétně je mapován výskyt tématu prevence rizik při setkávání s živočichy v těchto učebnicích. Předpoklad je opět takový, že se v učebnicích toto téma příliš neobjevuje.

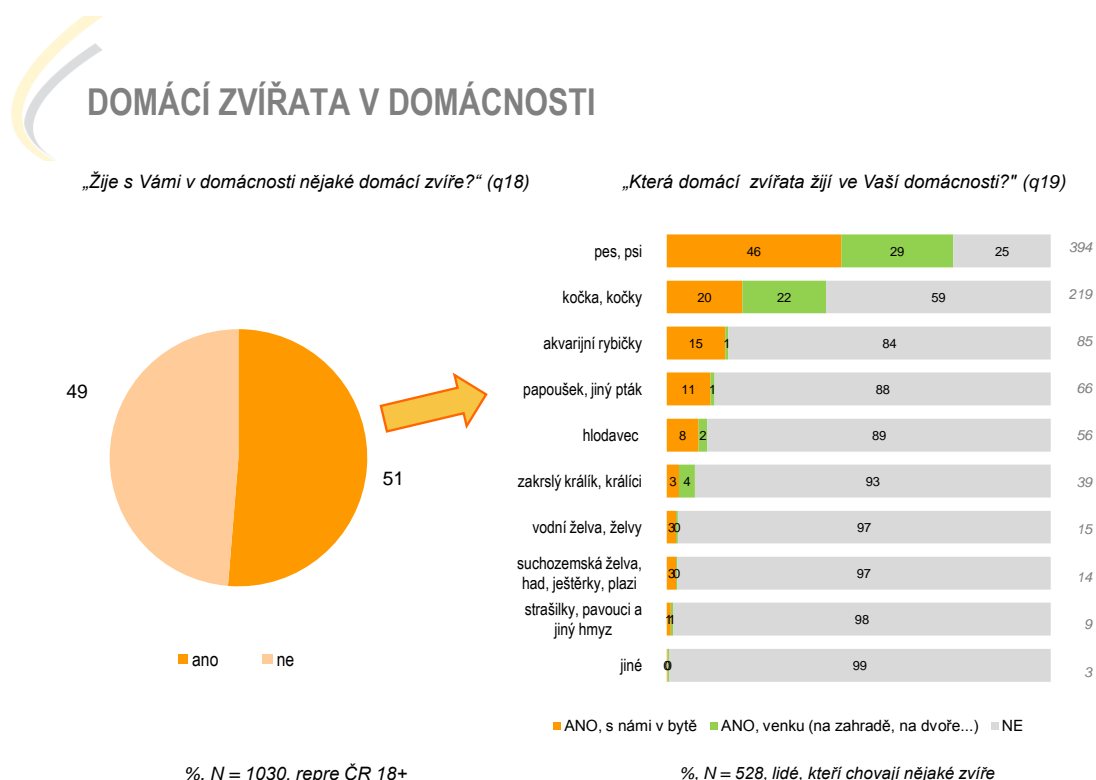
Cíle práce jsou tedy následující:

- zmapovat výskyt problematiky prevence rizik při setkávání s živočichy v učebnicích pro výukovou oblast Člověk a jeho svět
- zjištění úrovně žákovských znalostí na toto téma
- vytvoření výukového programu prohlubujícího žákovské znalosti na toto téma
- ověření účinnosti výukového programu

2. Literární přehled

2.1 Statistika počtu nejčastěji chovaných živočichů v ČR a EU a statistika výskytu vybraných druhů živočichů volně žijících v ČR

V průzkumu v rámci České republiky (dále jen ČR), který provedla Agentura FOCUS, Marketing & Social Research (2010), uvedlo 51 % osob starších 18 let, že v jejich domácnosti s nimi žije zvíře. 75 % respondentů uvedlo, že chovají psa nebo psy. Kočku nebo kočky chovalo 40 % dotázaných. Dále respondenti uváděli, že chovají akvarijní ryby – 16 %, ptáky – 12,5 % a 11 % dotázaných uvádělo hlodavce. Podrobnější informace viz obrázek 2.1 Domácí zvířata v domácnosti.

CAPI RESEARCH: OMNIBUS ČERVENEC 2010

Obrázek 2.1 Domácí zvířata v domácnosti (Agentura FOCUS, 2010)

Co se týče chovu psů a koček v Evropské unii (dále jen EU), pohybují se odhady počtu chovaných psů okolo 60 milionů kusů a počty koček okolo 64 milionů kusů. Celkově je v EU chováno 197 milionů kusů různých domácích mazlíčků (Eurogroup for Animals, 2013).

Evidenci hospodářských zvířat chovaných v ČR vede Český statistický úřad (dále jen ČSÚ). ČSÚ (2014) zjistil následující počty těchto zvířat: 32 925 kusů koní, 225 397 kusů ovcí a beranů, 1 617 061 kus prasat a 1 373 560 kusů skotu.

ČSÚ uvádí i stavy divoké zvěře – viz tabulka I Stav vybrané divoké zvěře v roce 2013. Do tabulky byly vybrány ty druhy zvěře, které by mohly potencionálně ohrožovat člověka na zdraví a životě.

Tabulka I Stav vybrané divoké zvěře v roce 2013 (ČSÚ, 2013)

jelení, srnčí, dančí a mufloní zvěř	364 488 kusů
černá zvěř	59 175 kusů
liška obecná	63 941 kusů
jezevec lesní	26 798 kusů

Ze statistik jasně vyplývá, že živočichů je okolo lidí velké množství – ať už těch divokých, nebo a především těch domácích a v domácnostech chovaných. Je proto důležité výchovně působit na děti a mládež v oblasti vztahů k těmto živočichům a předávat jim dostatečné množství informací a zkušeností, které by vedly k prevenci úrazů způsobených živočichy, případně k prevenci přenosu nemocí ze zvířete na člověka.

2.2 Úrazy způsobené živočichy

Rázková (2012) se zabývá počtem výskytů poranění člověka zvířetem, konkrétně sledovala tento jev v jedné z nemocnic krajského typu a to pouze u dospělých pacientů. Podle Rázkové (2012) došlo v roce 2011 nejčastěji k poraněním způsobeným psem. Bylo evidováno 96 případů poranění psem, 24 případů poranění kočkou a 14 případů poranění dalším zvířetem (mezi nimi byl kůň, beran, myš, králík a neznámý hmyz). Jedná se ovšem pouze o případy, které vyžadovaly lékařské ošetření.

Rázková (2012) se zabývá taktéž lokalizací jednotlivých zranění. Z 39 % případů byla poraněna ruka, z 23 % horní končetina, z 20 % dolní končetina, ze 7 % trup, v 6 % případů to byla hlava a v 5 % případů noha.

Dále Rázková (2012) uvádí, která zranění se hojila *per primam*, tedy bez komplikací, a která *per sekundam*, tedy s komplikacemi. Z 96 případů pokousání psem se 80 z nich hojilo bez komplikací, 16 pak s komplikacemi. Naopak poranění od kočky se v 13 případech hojila s komplikacemi a v 11 případech bez komplikací. Poranění ostatními zvířaty se ve všech uvedených případech hojila bez komplikací.

Zraněními, která způsobila zvířata dětským pacientům (a mladistvým), se ve své práci zabývá i Jandera (2009). Podle Jandery (2009) zaznamenala v roce 2008 Nemocnice České Budějovice a.s. Dětské odd. celkem 28 případů dětských zranění způsobených zvířetem. V 9 případech se jednalo o alergickou reakci po bodnutí hmyzem, dále bylo zaznamenáno 13 zranění způsobených psem, 4 úrazy po pádu z koně, 1 případ kopnutí koněm a 1 případ poranění králíkem.

Problematikou poranění zvířaty se ve svém článku zabývá i Havlík (2005), uvádí, že poranění zvířetem (konkrétně pokousání a poškrábání) je v ČR velmi časté.

Nejčastěji dochází k poranění způsobeném psem a kočkou, protože tato zvířata se objevují v českých domácnostech nejběžněji. Pokousání psem často způsobí rozsáhlá poškození tkání, ale k infekci dochází „pouze“ v 15 – 20 % případů. Zato kousnutí od kočky provází infekce až v 50 % případů. Stále častěji se ale objevují případy poranění hlodavci, plazy a drobnými šelmami (fretky) chovanými jako domácí mazlíčci. Jako nejproblematičtější se ale jeví poranění neznámým zvířetem – jak domestikovaným, tak divokým, a to především kvůli hrozbě přenosu *antropozoonóz*. Ačkoliv byla například vzteklna na území ČR v podstatě vymýcena, v okolních státech (Slovensko, Polsko) se stále vyskytuje. Hrozí ale i nemoci jako tetanus, nemoc z kočičího škrábnutí, nebo infekce způsobené streptokoky a stafylokoky (Havlík, 2005).

Náhlík a kolektiv (2010) se ve své studii zabývají problematikou pokousání dítěte psem. Bylo evidováno 103 kousnutí u 92 dětí, 58 kousnutí se týkalo chlapců a 45 dívek. Děti ve věku 4 – 6 let bylo pokousáno 10, ve věku 8 – 9 let to bylo 25 dětí a ve věku 12 – 13 let pak 68 dětí. Děti byly pokousány při následujících pěti aktivitách vedoucích k pokousání:

- při hře se psem
- při setkání s volně pobíhajícím psem
- při snaze dítěte vzít psovi hračku
- při snaze dítěte pohladit psa
- při snaze psa vzít dítěti jídlo/předmět

2.3 Úrazy dětí a jejich prevence

Podle Frišové a kol. (2006) mají dětské úrazy v České republice na svědomí asi 300 mrtvých a 3 000 trvale postižených dětí ročně. Každému úrazu logicky předchází jistá

nebezpečná situace. Na děti lze dle zkušenosti ze zahraničí účinně výchovně působit a předcházet tak možným zraněním.

Běžně se ve společnosti vyskytují tři mýty o zraněních: úrazy jsou součástí života a někdy se prostě stávají; úrazy jsou dílem náhody, a proto není možné se jim bránit; úraz napraví lékař a dítě se vrátí do běžného života, jakoby se nic nestalo. Ve skutečnosti ale má každý úraz své jasné příčiny a nestává se pouze náhodou. Každému úrazu nejdříve předchází nebezpečná situace, kterou můžeme naučit dítě rozpoznat a zároveň se jí i vyhnout. Z tohoto jasně vyplývá, že úraz se ne vždy musí stát a není tedy nevyhnutelný (Frišová a kol., 2006).

I úrazům způsobeným živočichy předchází vždy riziková situace. Nemusí se pokaždé jednat pouze o nevhodné chování dítěte, které svým jednáním útok přímo vyprovokuje (např. překvapení koně zezadu, štourání do vosího hnízda, tahání psa za ocas apod.), ale riziková situace nastává i v okamžiku, kdy se dítě vůči danému živočichovi nechová nijak aktivně, ale pouze nerozezná varovné signály, které živočich vysílá (např. nerozezná, že pes hrozí útokem, že kůň hrozí kousnutím apod.). Je nutné tedy na děti výchovně působit nejen ve smyslu, co se v blízkosti různých živočichů smí/nesmí, má/nemá dělat, ale i ve smyslu vnímání nálad a aktuálního stavu daného živočicha, je třeba děti vést k porozumění neverbální komunikaci živočichů – především k porozumění varovným signálům.

Frišová a kol. (2006) uvádějí následující preventivní opatření proti úrazům způsobeným psem (nebo jiným domácím zvířetem) v domácím prostředí:

- Než poříďte dítěti jakékoli domácí zvířátko, vždy si vy i dítě nastudujte z literatury či zjistěte od odborníků, co všechno představuje péče o něj, vlastnosti a povaha daného plemene a jestli není dítě na zvíře alergické.
- Nenechávejte děti samotné v přítomnosti domácích zvířat. Naučte je, jak se k domácím mazlíčkům chovat. Rozhodně by je neměly dráždit ani být na ně agresivní.
- Psa venčete jen na vodítku a s košíkem.
- Naučte psa poslouchat alespoň základní povely tak, aby vás vždy poslechl. Při náhlé vypjaté situaci tak můžete zabránit poranění dítěte.
- Naučte psa nebo kočku hygienickým návykům.

Frišová a kol. (2006) se zaměřují spíše na prevenci, kterou je schopna provést dospělá osoba tak, aby zajistila bezpečí dítěte. Prevence prováděná dospělou osobou je samozřejmě klíčová, zároveň je ale podstatné vést dítě k aktivní prevenci, tedy k prevenci, kterou provádí samo dítě. Dítě je třeba chránit, ale zároveň je důležité jej vést k tomu, aby se bylo schopno do jisté míry chránit samo.

Frišová a kol. (2006) věnují více pozornosti aktivní prevenci ze strany dítěte v prostředí hřiště a venkovních prostor, kde je větší předpoklad toho, že se zde dítě nachází i samo, bez doprovodu dospělé osoby:

- Naučte dítě, že nesmí hladit cizího psa. Pokud ano, tak jen s dovolením majitele a v jeho přítomnosti a nikdy ne po hlavě.
- Naučte děti, že nesmí zvířata dráždit ani provokovat.
- Naučte děti, jak se chovat, když potkají cizího psa bez majitele: před psem neutíkat, netočit se k němu zády ani čelem – nejlépe bokem, pokud pes zaútočí, nastavit mezi sebe a psa nějakou věc (tašku, kolo, batoh) a volat o pomoc. Pokud pes útočí a situace se nadá zvládnout, stočit se do klubíčka, schovat obličej, psovi nastavit záda a rukama si chránit krk.

Tato preventivní opatření pokrývají především ty situace, kdy dítě útok samo vyvolá (hladí cizí psy, dráždí psa apod.). Je tedy důležité doplnit ještě jeden bod, který zde chybí a pokrývá ty situace, kdy se dítě vůči zvířeti nechová nijak aktivně, ale zvíře je např. podrážděné, nevyrovnané, bezdůvodně agresivní apod.:

- Naučte děti, jak poznají, že je pes rozrušený nebo rozzlobený.

Děti se samozřejmě nesetkávají pouze s domácími zvířaty, ale i se zvířaty volně žijícími. Prevence zde může být poněkud složitější, protože děti mají mnohem méně zkušeností s volně žijícími živočichy, než s těmi domácími. Volně žijící zvířata mohou být pro děti něčím novým, zajímavým a lákavým, a tak se snadno může stát, že se dítě pokusí například hladit zdánlivě krotkou lišku, které ale ve skutečnosti má vzteklinu, jen kvůli tomu, že se s liškou dříve nesetkalo a je zvědavé. Frišové a kol. (2006) navrhují tato preventivní opatření:

- Vysvětlete dětem, proč nesmí včely, vosy a sršně dráždit. Někdy si staví hnízda v zemi, proto pozor, kam šlapeme, kam si sedáme.
- Pozor také na mraveniště.

- Pozor také na hady, rádi se vyhřívají na kamenech nebo teplé louce.
- Naučte děti, aby si při jídle a pití vždy dávaly pozor, aby nespolkly včelu nebo vosu. Píchnutí do jazyka nebo do krku může mít za následky alergickou reakci nebo dušení. Dávejte dětem k nápojům brčko.
- Před klíšťaty se chráníme dlouhými rukávy, dlouhými nohavicemi a uzavřenými botami. Po příchodu domů děti prohlédněte a klíště ihned odstraňte, místo vydezinfikujte.
- Psa mějte v přírodě na vodítku.
- Naučte děti, že nesmí hladit plachá nebo divně se chovající divoká zvířata – mohou mít vzteklinu.

Dle Marádové a kol. (2006) lze rozlišit dvě hlavní příčiny úrazů, a to: 1) Prostředí, v němž se dítě nachází, je nějakým způsobem nebezpečné. 2) Dítě nemá povědomí o tom, jak se chovat, aby předešlo úrazu. Z tohoto vyplívají dvě jednoduché zásady. Je nutné vytvořit pro děti co nejbezpečnější prostředí a naučit je chovat se tak, aby k úrazu vůbec nedošlo.

Je důležité naučit děti následujícímu:

- poznat, jaké situace, předměty a chování jsou pro ně nebezpečné
- chápat, proč jsou nebezpečné
- předvídat, co se může stát
- jak se chovat, aby se k úrazu nedošlo
- používat ochranné pomůcky

(Marádová a kol., 2006)

Marádová a kol. (2006) se v této publikaci zabývají i prevencí úrazů způsobených živočichy. Hlavní sdělení pro předškolní děti jsou:

- Pokousání od zvířete moc bolí a léčení trvá dlouho.
- Zvířata, která jsou moc krotká (např. když se nás lesní zvířata nebojí, chtějí se mazlit), mohou být nemocná (mít vzteklinu) a nakazit nás.
- Žádné cizí zvíře si nehladím, pokud u něj není jeho pán a nedovolí mi to. I tak psa hladím jen po zádech, ne po hlavě.
- Před zvířaty neutíkáme – budou si myslet, že se jich bojíme a začnou nás honit.
- Nestrkám ruce za plot, kde je pes.

- Když vidím osamělého psa, nechodím k němu, obejdu ho, někomu o tom řeknu.
- Psa nikdy nedráždím.

Školní děti jsou pak již poučovány, jak se mají chovat, aby svým jednáním neohrožily zdraví ostatních lidí. Hlavní sdělení pro školní děti jsou:

- Do autobusu smí pes jen na vodítku a s náhubkem (nebo malí psíci ve speciálních taškách).
- V lese by měl být pes na vodítku.
- Doma (v bytě, na zahradě, na dvorku) pes může být bez vodítka i bez náhubku.
- Na ulici musí mít pes náhubek (ideálně by měl být i na vodítku).
- Na hřiště psi nesmějí!

(Marádová a kol., 2006)

Jalongová (2008) se ve svém článku taktéž zabývá prevencí rizik při kontaktu dětí se psy. Rozlišuje pět základních běžných situací, při kterých nejčastěji dochází k napadení dítěte psem. Běžné situace podle Jalongové (2008):

- Dítě ruší cizího psa, dělá v jeho blízkosti prudké pohyby, křičí a vydává další hlasité zvuky.
- Děti sahají na zvíře do auta, skrze plot, případně do boxu se zvířetem.
- Děti selžou při čtení řeči těla psa a špatně zareagují.
- Děti zacházejí s cizím psem stejně, jako se svým vlastním psem bez ohledu na to, zda je cizí pes na takové zacházení zvyklý a schopný ho snést.
- Děti nevhodně reagují na psí agresi.

Jako prevenci Jalongová (2008) vždy uvádí rozhovor s dítětem, snahu o to, aby se dítě vžilo do psa a samo si uvědomilo, co všechno může psovi vadit stejně, jako člověku. Následuje návod dospělé osoby, jak se správně chovat, a případná praktická ukázka.

2.4 Znalost etologie živočichů jako základní východisko pro bezpečné zacházení s nimi

Pokud chceme dosáhnout bezpečného kontaktu mezi dětmi a zvířaty, musíme děti naučit alespoň základnímu porozumění řeči těla (případně zvukovým projevům) daných zvířat. V této kapitole je souhrn některých projevů domácích zvířat, které mohou vést k napadení člověka.

2.4.1 Pes domácí

Psi většinou napadnou člověka ze dvou důvodů – obrana nebo útok. S obranu je spojený strach a submisivní chování, s útokem je pak spojena agresivita a dominantní chování. Pokud míra strachu a submise v nějaké konkrétní situaci narůstá, jedinec nejdříve projevuje pasivní podřízenost. Pokud strach přetrvává i nadále, následuje útěk. Když je útěk znemožněn, přechází jedinec do obranné agresivity. Při tomto defensivním chování pak jedinec projevuje jak známky submise, tak agresivity. Pes, který má strach, má malé oči, stažené pysky, ploché čelo, uši položené dozadu. Ocas je stažený mezi zadní nohy, celkový postoj je příkrčený. Při obranné agresivitě jedinec cení zuby a krčí nos a čelo (Abrantes, 1999).

Abrantes (1999) uvádí, že dominantní jedinec se projevuje sebejistým pohybem a postojem, zvednutou hlavou a ušima, široce otevřenýma očima a lehce ohrnutými pysky. Při dominantní agresivitě má pes vztyčené uši, hodně ohrnuté pysky, vztyčený ocas a naježený hřbet.

Abrantes (1999) se zabývá i nedorozuměními mezi psy a dětmi. Tato nedorozumění musí být brána vážně a je nutné je hned řešit. Pokousání dítěte psem je vždy vina dospělých. V okamžiku, kdy si dítě a pes nerozumí, jedná se právě o chybu dospělého. Dospělý musí dítěti vysvětlit, jak psi chápou lidské chování a zároveň musí naučit psa dítě bezmezně respektovat.

2.4.2 Kočka domácí

Za významný komunikační prostředek koček považuje Pálková (1990) mňoukání. Existuje mnoho druhů mňoukání – mňoukání při strachu, bolesti, před bojem...

Jako hlavní varovné signály, které by člověku měly naznačit, že kočku je v danou chvíli lepší nechat na pokoji, uvádí Pálková (1990) prudké švihání ocasem a uši stažené dozadu – jedná se o první signál zlosti. Pokud zlost dále graduje, kočka sraští nos, vycení zuby a začne syčet. V případě útoku pak úplně přiklopí uši k hlavě, naježí fousy a srst, zdvihne ocas a prská. Pokud brání se kočka nemá možnost úniku, stáhne se do kouta, lehne si na záda a brání se zuby a drápy.

2.4.3 Kůň domácí

Koně jsou živočichové, kteří mají stejně jako lidé svůj osobní prostor. Tento prostor tvoří přibližně čtyřmetrový oválový obvod okolo jedince. Ukázalo se, že jedinci s agresivními sklony záměrně tento prostor ostatním jedincům narušují. Proto kůň může

vnímat jako agresora i člověka, který mu tento prostor naruší. Nevůli vůči narušení svého prostoru vyjadřují nepříliš dominantní jedinci sklopením uší a šviháním ocasu, v případě velké podřízenosti se zvíře uchyluje k ústupu, případně ustupuje ještě dříve, než je mu osobní prostor narušen (Duruttya, 2005).

Koně se v značné míře dorozumívají pomocí polohy uší. Uši stažené dozadu k hlavě jsou varovným signálem – znamenají podrážděnost a útočnost. Ovšem pokud má kůň uši pouze sklopené dozadu a pootevřenou tlamu, jde jenom o stav překvapení (Mahler, 1995).

2.4.4 Komunikace a agresivita dalších domácích zvířat

Kráva má podobně jako kůň svůj vyhraněný osobní prostor. Pokud jí do něj někdo vkročí, kráva buďto zaútočí, nebo uteče. Zvíře obvykle dovolí narušení svého osobního prostoru pouze někomu, komu důvěřuje. Velmi nebezpečný může být býk, především v případech, kdy má pouze malou možnost úniku. Kráva, která je nervózní a je tak potenciálně nebezpečná, má strach v očích a pohyb jejích uší je nejistý. Pohybuje se opatrně (Hulsen, 2007).

Prasata se obecně často projevují agresivně. Dominantní jedinci často napadají ty submisivní. Pokud je omezen přístup k potravě, agresivita ve skupině je velká. Pokud se setkají dvě neznámá prasata, bojují spolu o své postavení ve skupině. Prasata se napadají kousáním do hlavy, krku a boků, často si tak způsobí četná zranění kůže. K agresivitě dochází i u několikátýdenních selat (Pulkrábek a kol., 2005).

Králík svůj klid a vyrovnanost projevuje tak, že v klidu leží, přežvykuje a pomalu dýchá. V tomto stavu není dobré ho rušit. Pokud je králík ostražitý, nejistý, nebo překvapený, dupe zadními nohama – bubnování zadními nohama je varování a hrozba (Zadina a kol., 2009).

U drůbeže (konkrétně u slepic) bývá nejčastěji agresorem kohout. Příčinou agresivity kohouta může být to, že je v hejnu jediný. Zvířata vychovaná člověkem často považují člověka za příslušníka svého rodu, proto se tak k němu i chovají. U kohoutů lze často snadno zabránit útoku odpoutáním jeho pozornosti např. na potravu. Jiným kohoutům musí člověk ukázat svou nadvládu a přesvědčit ho o své dominanci. Další možností je pořízení více kusů kohoutů. Agresivita kohoutů je nebezpečná zvláště pro malé děti (Prombergerová, 2012).

2.5 Začlenění tématu prevence rizik při setkávání s živočichy v Rámcovém vzdělávacím programu

Podle školského zákona č. 561/2004 Sb. vycházejí v současnosti všechny Školní vzdělávací plány z Rámcových vzdělávacích plánů (dále jen RVP). Stejně tak by se RVP měly řídit i učebnice určené pro vzdělávání na tom typu školy, pro který je daný RVP určený. Proto bylo nutné ověřit, zda se téma prevence rizik při setkávání s živočichy v RVP a posléze i v učebnicích objevuje.

Bylo zjištěno, že RVP počítá spíše s prevencí obecných rizik (kam ovšem spadají veškerá rizika, tedy i rizika plynoucí z kontaktů s živočichy), ale okrajově se zmiňuje i přímo o prevenci při kontaktu s živočichy.

V následujících kapitolách je obsažen rozbor Rámcového vzdělávacího tématu pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV) a Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) z hlediska obsahu témat týkajících se prevence rizik při kontaktu s živočichy a prevence rizik obecně. V těchto RVP se autoři o rizicích ve spojitosti s živočichy příliš nezmiňují, v podstatě jsou zde jediné dvě zmínky konkrétně k tomuto tématu, a to v RVP PV jako jedna z výukových nabídek a v RVP ZV v části pro druhý stupeň ZŠ jako jeden z očekávaných výstupů.

2.5.1 RVP PV

V RVP pro předškolní vzdělávání se otázkou bezpečí a prevencí rizik zabývá vzdělávací oblast (dále jen VO) Dítě a svět. V RVP PV jsou stanoveny dílčí vzdělávací cíle, z nichž se tématem prevence rizik zabývá následující cíl:

- rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách

(Smolíková, 2004)

Dílčí vzdělávací cíle jsou v RVP PV charakterizovány jako to, co pedagog u dítěte podporuje. Dále je v RVP PV začleněna tzv. vzdělávací nabídka, tedy to, co pedagog dítěti nabízí. Ze vzdělávací nabídky byly vybrány následující body, které se týkají prevence rizik při setkávání s živočichy:

- přirozené pozorování blízkého prostředí a života v něm, okolní přírody, kulturních i technických objektů, vycházky do okolí, výlety
- poučení o možných nebezpečných situacích a dítěti dostupných způsobech, jak se chránit (dopravní situace, manipulace s některými předměty a přístroji, kontakt se zvířaty, léky, jedovaté rostliny, běžné chemické látky, technické

přístroje, objekty a jevy, požár, povodeň a jiné nebezpečné situace a další nepříznivé přírodní a povětrnostní jevy), využívání praktických ukázek varujících dítě před nebezpečím

- přirozené i zprostředkované poznávání přírodního okolí, sledování rozmanitostí a změn v přírodě (příroda živá i neživá, přírodní jevy a děje, rostliny, živočichové, krajina a její ráz, podnebí, počasí, ovzduší, roční období)
- kognitivní činnosti (kladení otázek a hledání odpovědí, diskuse nad problémem, vyprávění, poslech, objevování)

(Smolíková, 2004)

Klíčovým je pak druhý bod – poučení o možných nebezpečných situacích a dítěti dostupných způsobech, jak se chránit. Je zde dokonce zmíněn přímo kontakt ze zvířaty a využívání praktických ukázek varujících dítě před nebezpečím. Otázkou pak ale zůstává, nakolik je předškolní dítě schopno vnímat např. varovné signály od zvířat a nakolik je schopno na základě rozkódování těchto signálů jednat. Každopádně pedagog by měl být pro předškolní děti vzorem a modelem chování, proto záleží především na něm, jak se bude v těchto situacích chovat a jak bude reagovat.

O závislosti jednání předškolního dítěte na dospělých osobách svědčí i následující formulace očekávaného výstupu, tedy toho, co dítě na konci předškolního období zpravidla dokáže:

- uvědomovat si nebezpečí, se kterým se může ve svém okolí setkat, a mít povědomí o tom, jak se prakticky chránit (vědět, jak se nebezpečí vyhnout, kam se v případě potřeby obrátit o pomoc)

(Smolíková, 2004)

Dítě by tedy mělo být schopno uvědomovat si, že existují jistá nebezpečí a že se se před nimi lze prakticky chránit, případně že lze o pomoc požádat dospělou osobu. Dítě by v rámci prevence při setkávání s živočichy mělo být vedeno k tomu, aby se před kontaktem s daným živočichem poradilo s dospělou osobou, případně aby jej dospělá osoba při kontaktu doprovázela a vedla.

2.5.2 RVP ZV – první stupeň ZŠ

V RVP ZV pro první stupeň základních škol se o preventivním chování a předcházení úrazů žáků 1. stupně ZŠ hovoří ve VO Člověk a jeho svět. Jedná se ovšem o prevenci úrazů a předcházení nebezpečným situacím obecně, není zde zmínka o rizicích

při kontaktu se živočichy. Obecné zásady zde zmíněné ale lze aplikovat i na kontakt s živočichy.

Charakteristika VO zmiňuje jednu velmi podstatnou myšlenku: Úspěšné vzdělávání je podmíněno vlastním prožitkem každého žáka. Tento prožitek by měl vycházet z konkrétních nebo modelových situací. Pro tuto vzdělávací oblast je klíčové propojení s reálným životem a praktickou zkušeností žáků (Jeřábek, Tupý, 2013).

Z tohoto vyplývá, že i při snaze seznámit žáky s živočichy a riziky hrozícími při kontaktu s nimi, musíme žákům zprostředkovat reálné setkání s živočichy a dát žákům příležitost získat s touto problematikou zkušenosti.

V cílech VO byly nalezeny dva cíle, které se přímo týkají tématu prevence rizik při setkávání s živočichy:

- poznávání podstaty zdraví i příčin jeho ohrožení, vzniku nemocí a úrazů a jejich předcházení
- poznávání a upevňování preventivního chování, účelného rozhodování a jednání v různých situacích ohrožení vlastního zdraví a bezpečnosti i zdraví a bezpečnosti druhých, včetně chování při mimořádných událostech.

(Jeřábek, Tupý, 2013)

Dalšími cíli, který se této problematiky týkají nepřímo, jsou:

- rozšiřování slovní zásoby v osvojovaných tématech, k pojmenovávání pozorovaných skutečností a k jejich zachycení ve vlastních projevech, názorech a výtvorech
- utváření ohleduplného vztahu k přírodě i kulturním výtvorům a k hledání možností aktivního uplatnění při jejich ochraně

(Jeřábek, Tupý, 2013)

Rozšiřování slovní zásoby je samozřejmou a jaksi bezděčnou součástí seznamování s jakýmkoliv novým tématem. Zde se žáci setkají s novými výrazy jako např. agrese, dominance, varovné signály, teritoriální chování, hierarchie apod. Samozřejmě většinu těchto výrazů si osvojí pouze pasivně a je na pedagogovi, aby žákům nabídl vhodná synonyma a popisy jednotlivých pojmů.

Zároveň je pro žáky přirozené i zachycování pozorovaných situací ve vlastních projevech. Pedagog by měl vést s žáky otevřenou diskuzi o jejich zkušenostech s živočichy a jejich případnými útoky, vhodný je jak slovní, tak například i výtvarný projev

popisující jednotlivé projevy zvířat apod. Vše by samozřejmě mělo vycházet z pozorování reálných živočichů a ze setkávání s nimi.

Utváření ohleduplného vztahu k přírodě (a ohleduplnosti obecně) je jedním ze základních kamenů prevence rizik při setkávání s živočichy – žáci musí být ohleduplní, aby byli schopni vnímat živočicha jako živou bytost, kterou je třeba respektovat, nikoliv vnímat jako neživou věc, nebo dokonce jako hračku.

VO Člověk a jeho svět obsahuje tematický okruh Rozmanitost přírody, kde v očekávaných výstupech pro druhé období nalezneme následující formulaci: „Zhodnotí některé konkrétní činnosti člověka v přírodě a rozlišuje aktivity, které mohou prostředí i zdraví člověka podporovat nebo poškozovat.“ (Jeřábek, Tupý, 2013) Žáky by tedy měl získat kompetenci rozeznávat v přírodě situace, které mohou člověka nějakým způsobem poškodit na zdraví. Můžeme sem tedy zařadit i situace při setkávání s volně žijícími živočichy.

Učivo tematického celku Rozmanitost přírody pak mimo jiné obsahuje bod: „Rizika v přírodě – rizika spojená s ročními obdobími a sezónními činnostmi; mimořádné události způsobené přírodními vlivy a ochrana před nimi.“ (Jeřábek, Tupý, 2013) I tato formulace jistě pokrývá i setkávání s volně žijícími živočichy při pobytu v přírodě.

Tematický celek Člověk a jeho zdraví se pak hlouběji zabývá prevencí úrazů a předcházení zdraví ohrožujících situací. V očekávaných výstupech za 1. období je učivo zaměřeno především na rozeznávání rizikových situací: „Rozezná nebezpečí různého charakteru, využívá bezpečná místa pro hru a trávení volného času; uplatňuje základní pravidla bezpečného chování účastníka silničního provozu, jedná tak, aby neohrožoval zdraví své a zdraví jiných.“ (Jeřábek, Tupý, 2013) Za „nebezpečí různého charakteru“ lze považovat i nebezpečné situace při setkávání s živočichy. Očekávané výstupy za 2. období pak obsahují následující bod: „Uplatňuje základní dovednosti a návyky související s podporou zdraví a jeho preventivní ochranou.“ (Jeřábek, Tupý, 2013)

Ačkoliv všechny tyto obecné formulace lze aplikovat na situace při setkávání s živočichy, v učivu vzdělávací oblasti Člověk a jeho zdraví nebyla nalezena žádná zmínka o rizicích spojených s kontaktem s živočichy. Učivo souhrnně nazvané „osobní bezpečí“ obsahuje pouze volbu vhodných míst pro hru, bezpečné chování v rizikovém prostředí, označování nebezpečných látek; bezpečné chování v silničním provozu, dopravní značky;

předcházení rizikovým situacím v dopravě a v dopravních prostředcích (bezpečnostní prvky), šikana, týrání, sexuální a jiné zneužívání, brutalita a jiné formy násilí v médiích.

2.5.3 RVP ZV – druhý stupeň ZŠ

RVP ZV se tématem prevence rizik při setkávání s živočichy jen velmi okrajově zabývá ve VO Člověk a příroda. V charakteristice VO je zanesena myšlenka, že žáci druhého stupně by měli být vedeni k dlouhodobému, soustavnému pozorování přírodních jevů, k ověřování pozorovaných jevů, k jejich analýze a vysvětlování (Jeřábek, Tupý, 2013). Toto je samozřejmě vhodné aplikovat i při pozorování chování živočichů a při pozorování vztahů jak mezi živočichy samotnými, tak mezi člověkem a živočichem.

K prevenci rizik při setkávání s živočichy lze využít hned několik cílů této VO: Vzdělávání v dané vzdělávací oblasti směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí tím, že vede žáka k:

- zkoumání přírodních faktů a jejich souvislostí s využitím různých empirických metod poznávání (pozorování, měření, experiment) i různých metod racionálního uvažování
- potřebě klást si otázky o průběhu a příčinách různých přírodních procesů, které mají vliv i na ochranu zdraví, životů, životního prostředí a majetku, správně tyto otázky formulovat a hledat na ně adekvátní odpovědi
- utváření dovedností vhodně se chovat při kontaktu s objekty či situacemi potenciálně či aktuálně ohrožujícími životy, zdraví, majetek nebo životní prostředí lidí

(Jeřábek, Tupý, 2013)

Žáci na druhém stupni základní školy jsou podle RVP ZV více vedeni k analýze příčin nejrůznějších jevů v přírodě, což jsou i vzorce chování různých živočichů. Pozorování a analýza jevů v přírodě ale není otázkou pouze pro žáky druhého stupně. I žáci prvního stupně se setkávají s především doma chovanými živočichy a proto je nutné vést i žáky prvního stupně k pozorování a odhalování příčin chování těchto živočichů.

V očekávaných výstupech pro VO Člověk a příroda – Přírodopis, biologie živočichů je obsažen následující bod: „Zhodnotí význam živočichů v přírodě i pro člověka uplatňuje zásady bezpečného chování ve styku se živočichy.“ (Jeřábek, Tupý, 2013) Jedná se o první konkrétní myšlenku týkající se prevence rizik při styku s živočichy v RVP ZV! Při

doslovném chápání RVP ZV se tedy žák konkrétně dozvídá o preventivním chování při styku s živočichy až na druhém stupni ZŠ.

3. Metodika práce

Pro rozbor učebnic byly použity pouze novější učebnice, které jsou vypracovány v souladu s RVP ZV. Vybrány byly učebnice nakladatelství Nová škola, Fraus, SPN, Prodos a Alter, protože právě tato nakladatelství vydávají učebnice pro vzdělávací oblast Člověk a jeho svět podle RVP ZV. Konkrétně se jedná o učebnice autorů Bradáčová a kol. (2009), Kholová (2010), Novotný a kol. (2010), Danihelková (2007), Dančák (2008), Štiková (2008), Čechurová a kol. (2010b), Čechurová a kol. (2010a), Dvořáková a kol. (2007) a Frýzová a kol. (2010). V učebnicích byl vyhledáván obsah týkající se tématu prevence rizik při setkávání s živočichy. Tento obsah byl zaznamenán a podrobněji popsán.

Zjišťování úrovně žákovských znalostí ohledně rizik při setkávání s živočichy (konkrétně s domácími zvířaty) bylo provedeno dotazníkovým šetřením. Dotazník měl formu znalostního testu a žáci jej vyplňovali jak před absolvováním programu (pre-test), tak i po jeho absolvování (post-test). Časový rozestup mezi oběma testy byl více než dva měsíce. Pre-test vyplňovali žáci 16. 6. 2014 a post-test 5. 9. 2014. V testované skupině byli 43 respondenti ve věku 9 – 11 let z maloměstské základní školy, z toho 19 dívek a 24 chlapců.

Výukový program proběhl v soukromé zemědělské usedlosti. Žáci touto usedlostí z technických důvodů procházeli ve dvou menších skupinách, průběh výukového programu byl u obou skupin identický. Žákovské odpovědi byly během programu zaznamenávány na diktafon a následně byly analyzovány.

Vyhodnocení dotazníků probíhalo na základě porovnávání odpovědí na jednotlivé otázky v pre-testu a post-testu.

4. Výsledky

4.1 Rozbor učebnic pro žáky 1. stupně ZŠ

Z rozboru vyplývá, že autoři si uvědomují jistá rizika, která mohou při kontaktu s živočichy hrozit. Ovšem zmiňují nebezpečnost především volně žijících zvířat, se kterými se ale žáci setkávají mnohem méně často, než se zvířaty domácími. O domácích zvířatech se dozvídáme v podstatě jenom dvě informace:

a) Jak jsou nám užitečná? Proč je chováme?

b) Jak je chovat? Jak o ně pečovat?

Především psi jsou ve všech vybraných učebnicích prezentováni výhradně kladně, přitom právě oni člověku velmi často způsobují různě závažná zranění. Nejvíce se touto problematikou zabývají autoři učebnic z nakladatelství SPN.

4.1.1 Řada učebnic pro vzdělávací oblast Člověk a jeho svět od nakladatelství Alter

S tématem živá příroda se žáci v učebnicích nakladatelství Alter setkávají již v knihách určených pro výuku prvouky – dle RVP ZV tedy v prvním období. Domácí i volně žijící zvířata jsou zde prezentována jako užitečná – zdroj masa, mléka, vlny, jako společníci atd. (Bradáčová a kol., 2009).

Učebnice pro 4. ročník ZŠ jsou nazvané Rozmanitost přírody a skládají se ze dvou dílů. V prvním díle se k tématu prevence rizik při setkávání s živočichy žáci dozvídají, že prase divoké má silné a nebezpečné zuby, a že je zmije obecná jedovatá (Kholová, 2010). Druhý díl této učebnice je zaměřen na domácí zvířata, která jsou opět prezentována jako zdroj masa, vlny atd. a potěšení (Novotný a kol., 2010).

4.1.2 Řada učebnic pro vzdělávací oblast Člověk a jeho svět nakladatelství Prodos

Učebnice nakladatelství Prodos pro první až třetí ročník ZŠ opět prezentují domácí zvířata veskrze kladně, upozorňují pouze na nebezpečnost klíštěte a zmije obecné (Danihelková, 2007).

Nakladatelství Prodos vydalo v roce 2008 učebnici s názvem Člověk a jeho svět – Rozmanitost přírody. Učebnice je určena pro žáky 4. a 5. ročníku ZŠ. Z této učebnice se dozvídáme mnoho informací o jednotlivých živočišných druzích, ovšem o setkávání člověka s živočichy si přečteme pouze to, že člověk ohrožuje přírodu (ovšem již ne naopak). Snad jen u lišky obecné je zmínka, že liška na člověka sice neútočí, ale může

přenášet vzteklinu (Dančák, 2008). Ovšem nedozvídáme se, jak nakaženého jedince poznáme, ani jak se máme při setkání chovat.

4.1.3 Řada učebnic pro vzdělávací oblast Člověk a jeho svět nakladatelství Nová škola

V učebnici pro 2. ročník ZŠ Já a můj svět nabízí autoři námět k pozorování na téma jedovaté houby, rostliny živočichové. „Dalším nebezpečím jsou někteří živočichové, např. zmiže, vosy nebo klíšata. Víte proč?“ (Štiková, 2008)

Učebnici Člověk a jeho svět – Přírodověda pro 4. ročník vydaná roku 2010 zmiňuje informace ohledně možného nebezpečí od volně žijících zvířat pouze u lišky obecné – přenáší vzteklinu a u zmiže obecné - je jedovatá. Žáci se o lišce obecné dozvídají, jak nakažené zvíře poznají a jsou i varováni, aby se k těmto jedincům nepřibližovali (Štiková, 2010). V kapitole Živočichové v okolí lidských obydlí se žáci učí o zvířatech, se kterými se setkávají nejčastěji – o domácích zvířatech. Bohužel v této kapitole nebylo byt jen naznačeno, že by mohlo lidem hrozit ze strany domácích zvířat jakékoliv nebezpečí.

4.1.4 Řada učebnic pro vzdělávací oblast Člověk a jeho svět nakladatelství SPN

Učebnice Prvouka nakladatelství SPN se zabývá rozdíly mezi zvířetem klidným a zvířetem rozrušeným – konkrétně kočkou domácím a psem domácím. V učebnici jsou vždy dvě ilustrace, na jedné je zvíře klidné, na druhé se jeví jako agresivní. Autoři se zde přímo zmiňují, že je důležité naučit se rozumět chování a potřebám svých domácích mazlíčků (Čechurová a kol., 2010b).

V učebnici pro 4. ročník Přírodověda 4 se objevila velmi zajímavá otázka pro žáky: „Jak poznáte, že je kočka podrážděná? Jak poznáte, že je spokojená?“ (Čechurová a kol., 2010a) Bohužel je tato otázka směřována pouze na kočky, v odstavci o psu domácím chybí. A chybí i u ostatních „domácích mazlíčků“, kteří jsou zde zmiňováni. Co se týče volně žijících zvířat, nalezneme zde krátkou zmínku o tom, že bachyně prasete divokého může byt v době, kdy má mladé, nebezpečná (Čechurová a kol. 2010a). Ovšem nedozvíme se čím je nebezpečná, ani jak máme případnému útoku předcházet.

V textu o zmiži obecné ji autoři nelíčí tak, jak je často prezentována – jako extrémně nebezpečný živočich, ale naopak upozorňují na to, že zmiže je velmi plachý živočich a uštkne jen, když je v ohrožení a nemá jinou možnost (Čechurová a kol., 2010a).

Poprvé v této učebnici byla zaznamenána snaha přiblížit žákům chování živočicha a jeho důvody k případnému útoku.

Autoři nezapomínají ani na klíště obecné a zdůrazňují nebezpečí přenosu různých onemocnění, a co je důležitější – popisují preventivní chování. „Při setkání se zvířaty ve volné přírodě musíme být opatrní. Někteří živočichové mohou být člověku nebezpeční.“ (Čechurová a kol., 2010a)

4.1.5 Řada učebnic pro vzdělávací oblast Člověk a jeho svět nakladatelství Fraus V Prvouce pro 1. ročník je celá stránka věnována rozdílům v chování psa domácího. Jsou zde tři ilustrace psa – pes ustrašený, pes hravý a pes rozzlobený. Zároveň je každé ilustraci psa přiřazena fotografie dítěte, které projevuje stejnou emoci, jako pes na dané ilustraci. Žákům je zadán úkol, aby určili, jak se cítí děti na fotografiích a na základě toho určili, jak se cítí i psi (Dvořáková a kol., 2007).

Učebnice Člověk a jeho svět – Příroda je určena pro 4. ročník ZŠ. Obsahuje celý odstavec textu věnovaný bezpečnosti člověka v lese. Žáci jsou varováni před mlokem skvrnitým, zmijí a klíšťaty (Frýzová a kol., 2010). O domácích zvířatech se v této učebnici nedozvíme nic, je zaměřena pouze na volně žijící živočichy.

4.2 Výukový program „Zacházejme s domácími zvířaty bezpečně“

Shrnutí

Žáci získají znalosti týkající se bezpečného kontaktu s vybranými domácími zvířaty, zjistí, jak nám mohou být tato zvířata nebezpečná a jak se k nim chovat tak, aby nedošlo k vyprovokování útoku zvířete. Zároveň se žáci seznámí se základními varovnými signály některých domácích zvířat.

Program je založený především na metodě řízené diskuze, na pozorování a na zážitkové pedagogice. V zásadě žáci vždy nejprve diskutují na téma, zda a jak by nám daný druh zvířete mohl být nebezpečný, jak u něj poznáme známky agrese, a posléze se se zvířetem přímo setkávají, zvíře pozorují a na závěr mají možnost bližšího kontaktu se zvířetem, při kterém mohou aplikovat své poznatky z předešlé diskuze. Žákům je tedy nejprve poskytnut návod, který následně využívají. Pro tento výukový program není vhodná metoda objevitelská, a to z důvodu osobní bezpečnosti žáků.

Cílová skupina

Program je určen pro žáky 4. a 5. tříd 1. stupně základních škol, ideálně pro skupinu 20 – 30 žáků.

Časová náročnost

90 min

Prostorové požadavky

venkovní prostory určené pro domácí zvířata (pastviny, výběh,...), prostory určené pro ustájení domácích zvířat (stáj, chlév,...)

Klíčové otázky

- 1) Jak nám může být dané zvíře nebezpečné?
- 2) Jak poznáme, že dané zvíře jeví známky agrese?
- 3) Jak se k danému zvířeti chováme, abychom sebe ani zvíře neohrozili?

Získané dovednosti a znalosti

- Žáci si částečně vyvodí a částečně jim budou sděleny informace o tom, jak nás případně mohou daná zvířata ohrozit.
- Žáci na základě obrazových materiálů a reálných modelů vyvodí význam varovných signálů některých ze zvířat.
- Žáci budou informováni o správném a bezpečném chování v blízkosti zvířat.
- Žáci budou mít možnost použít získané teoretické poznatky v praxi při přímém kontaktu s vybranými zvířaty.

Návaznost na RVP

RVP ZV – 1. stupeň ZŠ, vzdělávací oblast Člověk a jeho svět:

- poznávání podstaty zdraví i příčin jeho ohrožení, vzniku nemocí a úrazů a jejich předcházení
- poznávání a upevňování preventivního chování, účelného rozhodování a jednání v různých situacích ohrožení vlastního zdraví a bezpečnosti i zdraví a bezpečnosti druhých, včetně chování při mimořádných událostech.

Materiál

- domácí zvířata (tur domácí, pes domácí, kočka domácí, prase domácí, kůň domácí, králík domácí, kur domácí)
- obrazové materiály (agrese psa, strach psa, agrese kočky, strach kočky)

Podrobné pokyny

Program je založen na souboru otázek a témat k řízené diskuzi a na kontaktu s reálnými živočichy.

Program začíná ještě před samotným kontaktem s vybranými domácími zvířaty.

Pedagog položí žákům následující otázky:

- Jaká zvířata máš doma?
- Ublížilo ti někdy nějaké zvíře? ➡ Co zranění předcházelo? ➡ Proč ti asi zvíře ublížilo?

Probíhá řízená diskuze, žáci si vyměňují své zážitky a zkušenosti. Je žádoucí, aby pedagog podpořil především diskuzi na téma „Proč ti asi zvíře ublížilo?“ a vedl tím tak žáky ke snaze sledovat a hledat příčiny útoku.

V další fázi programu se žáci setkávají se **psy domácími**, kteří jsou z bezpečnostních důvodů zavřeni v kotci. Zde pokládá pedagog žákům otázky:

- Jak nám může pes ublížit?
- Který ze psů je momentálně agresivně naladěný? Který je jenom rozrušený? Který je uvolněný? Apod. (pokud žáci nerozumí výrazu „agresivně naladěný“, můžeme použít výraz rozzlobený)
- Jak poznáme, že je pes agresivně naladěný?
- Jak se zachováme při setkání s agresivním psem?
- Je pravda, že pes, který štěká, nekouše?

Ideálním případem je, když má pedagog k dispozici více psů a každý se chová trochu jinak, takže lze předvést různé případy projevů psa. Pokud není možnost předvést různé projevy psa reálně, lze si dopomoci obrazovými ukázkami uvolněného psa, dominantně agresivního psa, submisivně agresivního psa apod.

Pokud budou mít žáci problém s popisem projevů agrese u psa, nechá je pedagog prohlédnout si obrazovou ukázkou a popsat ji, následně může pedagog popis upřesnit a (pokud je to možné) poukázat na dané jevy na reálném modelu – tedy na živém psu.

Seznamování se psem by mělo končit přímým kontaktem se zvířetem, konkrétně pohlazením. Samozřejmě musí být vybrán vhodný pes (neagresivní) a v každém případě by měl mít náhubek. Žáci by neměli být do kontaktu nuceni, jedná se o dobrovolnou záležitost. Je nutné celou akci zorganizovat, žáci by měli být poučeni, že ke psu budou přistupovat jednotlivě, nebudou dělat žádné prudké pohyby a budou se chovat tiše a klidně (budou dodržovat zásady ohleduplného chování).

U **kočky domácí** postupujeme velmi obdobně. Opět začínáme položením následujících otázek:

- Jak nám může kočka ublížit?
- Která z koček je agresivní, která má strach, která je uvolněná...? (ideálně na reálném modelu, jinak pomocí obrazových ukázek)
- Jak poznáme, že je kočka agresivně naladěná?
- Jak se zachováme při setkání s agresivní kočkou?

Znovu platí, že pokud mají žáci problém s popisem agresivních projevů, nechá je pedagog popsat obrazovou ukázkou a následně popis shrne a případně doplní.

Na závěr by měl pedagog nechat žáky kočku pohladit, opět platí stejné organizační a bezpečnostní pokyny – přistupovat jednotlivě, bez prudkých pohybů, bez křiku, klidně (zásady ohleduplného chování). Tímto je žákům vštěpováno ohleduplné chování a respekt ke zvířatům.

Část programu zabývající se **turem domácím** začíná ještě před vstupem do chléva. Pedagog položí otázku:

- Jak se chováme při vstupu do chléva?

Následně celá skupina vstoupí podle poznatků z předešlé diskuze do chléva.

Diskuze pokračuje otázkami:

- Jak nám může kráva nebo býk ublížit?
- Jaké je třeba dodržet zásady, když přistupujeme ke krávě?

Pokud je to možné, pedagog využije přítomnosti chovatele a zeptá se na jeho vlastní zkušenosti s těmito zvířaty a případnými úrazy jimi způsobenými.

Po řízené diskuzi následuje kontakt s krávou – pohlazení. Pedagog znovu připomene zásady bezpečného přistupování ke krávě a zásady ohleduplného chování.

U **prasete domácího** pokládá pedagog následující otázky:

- Jak se chováme při vstupu do chléva? (před vstupem)
- Jak nám může prase ublížit?
- Jak můžeme předcházet zraněním způsobeným prasetem?

Znovu je vhodné požádat chovatele o vlastní zkušenosti s tímto druhem zvířete. Protože kontakt s prasetem není příliš bezpečný, nechá pedagog žáky prase nakrmit jediným opravdu bezpečným způsobem – vhozením potravy do koryta.

Koně domácího představí pedagog ideálně na pastvině, žáci ale stojí v bezpečí za ohradou. Na pastvině žáci mohou pozorovat hierarchii stáda (který z koní stádo vede, rozhoduje o tom, kam stádo půjde), dále mohou pozorovat teritoriální chování koní (pokud je ve stádě jedinec, který stádo chrání, může se projevat agresivně, může se snažit žáky zastrašit). První otázka je mířena na závěry žákovského pozorování:

- Který z koní je nejspíš vůdce stáda? Který z koní stádo chrání?

Dále již následují standartní otázky:

- Jak nám může kůň ublížit?
- Jak poznáme, že je kůň agresivně naladěný?

Fáze kontaktu se zvířetem obsahuje nejen pohlazení koně, ale i jeho nakrmení z ruky. Proto pedagog položí i otázku:

- Jak koni podáváme potravu?

Pedagog nesmí opomenout před samotným kontaktem znovu připomenout zásady ohleduplného chování. Opět je vhodné zeptat se chovatele na zkušenosti s tímto druhem zvířete.

Ke konci programu seznámí pedagog žáky s drobným zvířectvem, jako jsou **králíci domácí** a **kur domácí**. Zde je vhodné shrnout zásady ohleduplného chování (přístupování jednotlivě, bez prudkých pohybů, bez křiku, klidně) a zároveň je vhodné zdůraznit, že i u takto drobných a v podstatě málo nebezpečných domácích zvířat je třeba chovat se ohleduplně a s respektem. Pedagog položí otázku:

- Může nám králík, nebo slepice (kohout) nějak ublížit?

Na úplný závěr programu je třeba všechny poznatky a zkušenosti shrnout. Pedagog se žáků ptá, co se nového naučili, co si zapamatovali, co je zaujalo a podobně. Program končí tím, že pedagog vyzve žáky, aby si umyli ruce mýdlem a teplou vodou a zeptá se jich:

- Proč si musíme po sahání na zvířata umýt ruce?

Následuje krátká diskuze o nemocech a parazitech, kteří jsou přenosní ze zvířete na člověka.

Možné modifikace výukového programu

Pro tento výukový program je možné použít i jiná domácí zvířata.

4.3 Výsledky testování výukového programu „Zacházejme s domácími zvířaty bezpečně“

4.3.1 Rozbor průběhu výukového programu s modelovou skupinou žáků

Program byl otestován na skupině čtyřiceti tří žáků a žákyň ve věku 9-11 let. Žáci navštěvují maloměstskou školu a ve většině případů v tomto malém městě (okolo 7 000 obyvatel) i žijí. Programu předcházela a posléze po něm i následoval pre-test a post-test, jehož výsledky jsou podrobněji rozebrány v kapitole 4.3.2.

Před kontaktem se zvířaty žáci odpovídali na následující otázky: S jakými domácími zvířaty se běžně setkáváte? Jaká zvířata máte doma? Jaká zvířata mají vaši příbuzní/kamarádi? Odpovědi žáků: kočka, pes, králíci, slepice, prase, kozy, pávi, koně, krůty.

Následně byla položena otázka, zda některého z žáků někdy nějaké zvíře poranilo, co útoku předcházelo (jak se útok odehrál) a proč nejspíš zvíře zaútočilo. Dále v textu je obsažen přesný přepis pedagogových upřesňujících otázek a žakovských odpovědí.

Rozhovor s žákem 1:

Ž1: „Já jsem hladil psa a pak mě kousl do obličeje.“

P: „A byl to velký, nebo malý pes?“

Ž1: „Velkej.“

P: „A dokázal bys nám říct, co tomu kousnutí předcházelo? Co se dělo?“

Ž1: „Já jsem asi před tejdnem normálně u nich byl, normálně jsem ho hladil a pak jsem ho pohladil a kousnul mě.“

P: „Takže nevíš, proč se to stalo?“

Ž1: „Ne.“

Tento žák nejenže nevěděl důvod napadení, ale zřejmě ani neměl zájem se o důvod útoku psa zajímat. Z žakovy řeči bylo cítit, že je psovým útokem dotčený a odsuzuje jej bez ohledu na to, co mohlo psa k útoku vést.

Rozhovor s žákem 2:

Ž2: „Táta si hrál u babičky se psem a asi ho naštvál, protože ho provokoval a já ho pak pohladila a on mě kousnul.“

P: „Takže si myslíš, že tě kousl kvůli tomu, že byl rozvášněný?“

Ž2: „Jo.“

Tato žačka již o důvodu útoku přemýšlela a za důvod kousnutí považovala jednání jiné osoby, která psa rozrušila. Z jejího projevu bylo zřejmé, že spíše než na psa klade vinu na onu osobu.

Rozhovor s žákem 3:

Ž3: „*My máme u babičky strašně zlého kohouta a babička si ho normálně pohladila a já za ní šla a on na mě skočil.*“

P: „*A víš, proč to udělal?*“

Ž3: „*Asi chránil slepice, když jsem byla cizí.*“

Žačka pravděpodobně velmi dobře rozkódovala situaci. Ke správnému pochopení tohoto útoku nejspíš vedl i fakt, že dívka má jisté povědomí o teritoriálním chování zvířat a o jejich snaze chránit své hejno/stádo/smečku...

Rozhovor s žákem 4:

Ž4: „*Když jsem byla u babičky, tak oni naštváli kočku a ona na mě pak skočila a škrábla mě do obličeje.*“

P: „*Takže to bylo kvůli tomu, že ji někdo vyprovokoval?*“

Ž4: „*Jo, oni jí právě naštváli.*“

Žačka opět hodnotí jako viníka útoku druhou osobu, svůj podíl na vzniklé situaci nijak nepřipouštěla.

Rozhovor s žákem 5:

Ž5: „*Mě jednou kousnul pes, protože jsem se mu díval do očí.*“

P: „*Takže si ho sám vyprovokoval?*“

Ž5: „*Jo. Jsem to chtěl zkusit.*“

Zde se žák sám považuje být jasným strůjcem vzniklé situace. Chtěl si ověřit teoretický poznatek v praxi.

Rozhovor s žákem 6:

Ž6: „*Mě škrábnul králík do obličeje, když jsem ho krmila.*“

P: „*A jak se to stalo, to si ho chovala?*“

Ž6: „*Ne, já se naklonila do toho kotce a on mě škrábnul.*“

P: „*A nemohlo to být tím, že si ho splášila, že se tě bál?*“

Ž6: „*Jo, asi jo. My jsme ho totiž měli teprve dva dny a on se mě bál.*“

Žákyně zpočátku neměla snahu zjistit příčinu této situace. Po návodných otázkách ale nakonec připustila, že důvodem chování králíka byl pravděpodobně strach.

Rozhovor s žákem 7:

Ž7: „A mě jednou kousnul náš pes, když jsem mu šlounul na packu.“

P: „To se stává často, že nás pes kousne kvůli tomu, že mu nějak i omylem ublížíme.“

Ž7: „Ale on nechtěl! On to... On se leknul!“

Žák přesně věděl, co situaci předcházelo a proč pes takto zareagoval. Byl si vědom své chyby a psovi útok nijak nezazlival.

Rozhovor s žákem 8:

Ž8: „Mě kopnul poník, co byl přivázaný u cirkusu.“

P: „A jak se to stalo?“

Ž8: „Já ho chtěla jít pohladit, ale on mě asi neviděl a leknul se. Já jsem šla zezadu, protože jsem nevěděla, že se to nesmí.“

P: „Aha, takže jsi šla ke koni zezadu a on se lekl a kopnul tě? A kam tě kopnul?“

Ž8: „Jo, já nevěděla, že se to nesmí. A kopnul mě do nohy. Měla jsem tam modřinu.“

Žákyně si uvědomovala svou chybu, ale kladla velký důraz na to, že nevěděla, jak se má u koně chovat.

Z úvodního rozhovoru vyplynulo, že někteří žáci sami měli snahu důvod útoku daného zvířete pochopit a najít jeho příčiny. Jiní žáci naopak nejevili zájem o důvody chování zvířete a cítili se velmi dotčení jejich útokem.

4.3.1.1 Setkání se psem domácím

Po úvodní diskuzi se žáci setkali se třemi jedinci psa domácího. Jednalo se o půlroční fenu německého ovčáka a dva psy hladkosrstého jezevčíka.

Na otázku, jak nám může pes ublížit, odpovídali žáci takto: pokousat, skočit na náš, poškrábat.

Následně byli žáci vyzváni, aby určili, který ze tří psů je momentálně agresivně naladěný. Žáci se jednohlasně shodli na tom, že nejagresivnější je fena německého ovčáka. Projevil se haló-efekt. Fena sice štěkala, ale pouze pro to, že je cvičena k tomu, aby hlásila nezvyklé situace. Jinak byla uvolněná a v klidu seděla na jednom místě v kotci. Velmi agresivně se ale projevoval mladší z jezevčků – štěkal, byl naježený, napjatý a nervózně pobíhal v kotci. Žáci se ale nechali naprosto ohromit vzhledem většího ze psů a jezevčíka vůbec nevnímali jako hrozbu. Třetího ze psů (staršího jezevčíka) žáci správně vyhodnotili jako uvolněného a přátelsky naladěného.

Žáci byli upozorněni na svůj omyl při určování agrese psa a jeden z žáků byl vyzván, aby popsal známky agrese u psa: „*Je naježený, vrčí a cení zuby. A má ocas nahoře.*“ Žák zvládl popis znaků agrese na živém modelu. Následně byla žákům ukázána obrazová ukázka submisivní agrese neboli agrese ze strachu. Na otázku, co nejspíš cítí pes na obrázku, odpovídali žáci takto:

„Útok!“

„Vrčí.“

„Brání se.“

„Je připravený k útoku.“

Nikdo z žáků nenavrhl možnost, že má pes strach, ale velmi správná byla odpověď „Brání se.“. Následně opět jeden z žáků popisoval na základě obrazové ukázky známky submisivní agrese psa: „*Má hlavu a uši dole a taky ocas má stažený. Ukazuje zuby, je naježený. A krčí se.*“ Žákům bylo posléze vysvětleno, že se jedná o strach spojený s agresivními projevy a že pes není přichystán na útok, ale spíše na útěk, což dosvědčuje i váha těla přenesená na zadní končetiny. Tento postoj a řeč těla byla pro žáky mnohem těžší na dekódování, nicméně se jednohlasně shodli, že by takto se projevujícího psa nehladili.

Na otázku „Jak se chováme při setkání s agresivním psem?“ žáci většinou odpovídali podobně – nesmíme psovi upřeně hledět do očí, nesmíme utíkat, musíme pomalu odejít. Žádný z žáků ale nevedl, že je bezpečnější se ke psovi netočit zády.

Z diskuze na téma „Je pravda, že pes, který štěká, nekouše?“ jasně vyplynulo, že žáci vědí, že i pes, který štěká, může kousnout. Nikdo z žáků nevedl opačný názor. Žáci jsou informováni o chování psů a o zacházení s nimi. Je ale zřejmé, že se jedná spíše o povrchní teoretické znalosti, protože v praxi žáci agresivního psa nerozpoznali. Je proto nutné vést žáky k vnímavosti a citlivosti vůči veškerým projevům a signálům, které pes využívá ke komunikaci.

Na závěr setkání se psy si žáci mohli pohladit staršího jezevčíka. Většina žáků toho využila. Žáci byli vyzváni k dodržování pravidel ohleduplného chování, kontakt se zvířetem proběhl dle nich.

4.3.1.2 Setkání s kočkou domácí

Žáci uváděli, že kočka nám může ublížit takto: poškrábání, pokousání. Žáci byli nejdříve vyzváni, aby popsali známky agrese u kočky bez podpory modelu. Odpovídali takto:

„Naježí se.“

„Prská.“

„Vytasí drápy.“

Následně měli na základě obrazové ukázky popsat agresivitu a strach. Agresivita: „Je naježená, má stažené uši a je taková jako prohnutá. A ukazuje zuby. A má hodně otevřené oči.“ Strach: „Sedí, má ocas okolo těla a má vykulené oči. O nemá moc vidět nohy.“ Žáci neměli problém s určením agresivní kočky, ale o kočce, která má strach, se domnívali, že je uvolněná a klidná.

Žáci nevěděli, jak by se měli zachovat při setkání s agresivní kočkou, ale nakonec po návodných otázkách správně uváděli, že při setkání s agresivní kočkou nezbývá nic jiného, než od ní v klidu odejít – platí v podstatě stejná pravidla, jako při setkání s agresivním psem.

Z rozhovoru žáky bylo zřejmé, že žáci nemají příliš zkušeností s agresivními kočkami. Zároveň neměli ani žádné teoretické znalosti ohledně chování při setkání s agresivní kočkou. Na druhou stranu byli schopni vyvodit závěry ze zkušeností a znalostí, které mají ohledně psů.

Bohužel se nepovedlo zajistit, aby si žáci mohli kočku pohladit, protože odmítala slézt ze střechy. Každopádně žáci se museli chovat klidně a spořádaně už jen z toho důvodu, že by kočka jinak utekla, aniž by si ji alespoň prohlédli.

4.3.1.3 Setkání s turem domácím

Před vstupem do chléva proběhla diskuze na téma, jak správně do chléva vstoupit a jak se ve chlévě chovat. Žáci shodně odpovídali, že je třeba být klidný, nekřičet a zvířata neplašit. Jeden z žáků zároveň dodal, že je ale třeba promluvit, aby zvířata věděla, že někdo přichází. Následně žáci dle těchto pokynů vstoupili do chléva.

V chlévě byla žákům položena tato otázka: Jak nám může kráva nebo býk ublížit? Nejčastěji se objevoval názor, že kráva může kopnout, méně často, že nás může potkat, jeden žák se domníval, že kráva může člověka kousnout. Jeden z žáků, který byl poprvé takto blízko u krávy, byl očividně překvapen velikostí tohoto zvířete a uvedl, že kráva

může člověka zabít. Ostatní žáci nejprve reagovali smíchem, ale nakonec se shodli, že kráva je velké a těžké zvíře a když se splaší, mohla by člověka i udupat a usmrtit. Všichni žáci se shodli, že býk je nebezpečnější, než kráva a kontaktu s ním je lepší se vyvarovat.

Chovatelka krav byla dotázána na vlastní zkušenosti s nějakou formou útoku těchto zvířat: „*Stalo se mi to mnohokrát. Většinou vás kráva kopne, když se lekne. Třeba když k ní přicházím a ona o mně neví. Proto je lepší na ně mluvit.*“ Posléze měli žáci za úkol vyvodit, jak správně ke krávě přistupovat. Správně uváděli, že je třeba být klidný, ale zároveň na zvíře promluvit.

Žáci dostali možnost si krávu pohladit. Až na naprosté výjimky žáci tuto možnost využili. Každý přistupoval ke krávě jednotlivě a měl za úkol chovat se ke krávě podle dříve zmíněných pravidel – tedy klidně, pomalu, ale při tom na krávu mluvit. Akce proběhla v pořádku a žádný z žáků krávu nevyplašil.

U žáků byl vidět velký respekt, který vyvolávala nejspíše především velikost zvířete. Je velmi zajímavé, že žáci měli větší strach z klidné a naprosto uvolněné krávy, než z agresivního jezevčíka. Opět zde tedy zafungoval haló efekt. Obrázek 4.1 zachycuje žáky při setkání s telaty, které následovalo po setkání s dospělou krávou. I u telat se žáci chovali obezřetně, nicméně z nich neměli takový respekt, jako z dospělého jedince.

Obrázek 4.1 Setkání s turem domácím

4.3.1.4 Setkání s prasetem domácím

Před vstupem do chléva byla opět zopakována pravidla ohleduplného chování. Žákům byla následně položena otázka: Jak nám může prase ublížit? Nastala velmi zajímavá situace, protože jediná odpověď žáků na tuto otázku byla, že prase nás může

nabrat svou velkou hlavou. Nikoho z žáků nenapadlo, že prase může člověka pokousat, případně kopnout. Žáky velmi překvapila informace, že prase má velké a silné zuby.

Žáci byli evidentně překvapeni i z vyprávění chovatelky, která odpovídala na otázku, jestli zažila agresivitu u prasete: „*Ano, ale nebylo až tak agresivní na lidi, jako třeba na slepice. Když k němu vlezla slepice, úplně jí rozcupovalo. A mně vlastně jednou prokouslo holínku.*“

Žáci následně přemýšleli o tom, jak tedy předcházet úrazům způsobeným prasetem. Shodli se, že je lepší nevstupovat k praseti do těsné ohrady a není dobré prase hladit. Z tohoto vyplýval i závěrečný kontakt se zvířetem – žáci prasata krmili tím způsobem, že jim přes hrazení vhodili potravu do koryta, což je zachyceno na Obrázku 4.2.

Obrázek 4.2 Setkání s prasetem domácím

4.3.1.5 Setkání s koněm domácím

Žáci nejdříve pozorovali koně na pastvině. Měli za úkol určit, která ze tří klisen je vůdkyně stáda a která z nich je ochránkyně stáda. Vůdkyni stáda určili velmi snadno, protože vedoucí klisna se jako první rozhodla přijít k žákům blíž, zbylé dvě klisny ji následovaly a žáci toto zaregistrovali. Ochránkyni stáda ale již nebyli schopni určit, přestože se tato klisna chovala evidentně agresivně – stahovala uši k hlavě, ukazovala bělmo i zuby. Žáci vůbec tyto signály nezaznamenali a museli být na toto upozorněni.

Následovala otázka: Jak nám může kůň ublížit? Žáci jako první uváděli možnost, že nás kůň kopne. Nakonec jeden žák přidal možnost, že kůň i kouše.

Jak již bylo zmíněno, žáci nedokázali popsat známky agrese u koně. Proto byl žákům před tím, než si koně mohli pohladit, poskytnut návod, jak poznají varovné signály od koně, protože jedna z klisen v místním stádě je agresivní, z toho důvodu bylo třeba, aby žáci poznali, kdy je nutné se stáhnout. Žáci se radou řídili a velmi pozorně sledovali, kdy kůň stahuje uši k hlavě a není tedy dobré si jej v tu chvíli snažit hladit. Díky pozornosti žáků nedošlo ani k tomu, že by ona agresivní klisna chtěla některého z žáků kousnout. Opatrný přístup žáků je zřetelný i z Obrázku 4.3.

Obrázek 4.3 Setkání s koněm domácím

Žáci dostali otázku: Jak krmíme koně? Mnoho žáků vědělo, že je třeba nabízet koni potravu na otevřené dlani s nataženými prsty, aby nedošlo k nechtěnému kousnutí do prstů. Žáci si krmení vyzkoušeli, aniž by došlo k nějakému zranění.

Nakonec dostala slovo i chovatelka koní, která se s žáky podělila o své zkušenosti: *„Stalo se mnohokrát, že po mně kůň kopl – vždy to bylo kvůli tomu, že se mě lekl. Jednou mě kůň i kousl, protože jsem nedbala na varovné signály, které vysílal. Myslela jsem si, že jen tak straší, ale že mě doopravdy nekousne. A on kousnul.“*

Je zajímavé, že z koní měli žáci mnohem menší respekt, než z krávy, přitom u koní jim v tomto případě díky agresivní klisně hrozilo větší nebezpečí. Možná interpretace tohoto jevu je, že kůň je všeobecně prezentován jako krásné a společenské zvíře a žáci tak od něj automaticky nečekají nebezpečí. Když ale žákům bylo sděleno, že jeden z koní je agresivní, chovali se velmi obezřetně a vnímavě, což bylo přesně cílem celého programu.

4.3.1.6 Setkání s drobnými hospodářskými zvířaty, prevence přenosu nemocí a parazitů, shrnutí programu

Žáci se setkali i s králíky a drůbeží, a ačkoliv se nejedná zrovna o ta nejnebezpečnější zvířata, žáci se shodli na tom, že i k nim se chováme ohleduplně, neplašíme je a nedráždíme je. Žáci uváděli, že králík nás může poškrábat – pouze jeden žák uvedl, že i pokousat. Drůbež nás pak podle žáků může poklovat a žáci zmiňovali i častou agresivitu u kohoutů. Setkání s králíky domácími je zachyceno na Obrázku 4.4.

Obrázek 4.4 Setkání s králíkem domácím

Žáci byli nejprve vyzváni, aby přemýšleli o tom, jaké nebezpečí nám ještě od zvířat hrozí. Žáci zprvu nevěděli, jak odpovědět. Když byli vyzváni, aby si umyli ruce teplou vodou a mýdlem, napadlo je, že zvířata přenášejí nemoci a prevencí je právě dodržování hygieny.

Při shrnutí celé návštěvy statku žáci uváděli, že ze zvířat není třeba mít strach, ale je nutné umět s nimi zacházet a věnovat pozornost jejich chování, ale i pocitům a náladám. Žáci uváděli, že si nejvíce zapamatovali následující:

„Hlavně ohleduplně.“

„Musíme mít respekt.“

„Neplašíme je.“

„Mluvíme na ně.“

„Musíme sledovat, jak se chovají a co tím myslí.“

„Zvíře je živé a taky ho může třeba něco bolet, nebo má špatnou náladu.“

Program žákům přinesl především nové zkušenosti v podobě setkání se zvířaty, se kterými v mnohých případech nikdy dříve nepřišli do takto blízkého kontaktu. Žáci se naučili, že je třeba vnímat projevy zvířete a zvíře respektovat. Aby byli schopni opravdu

rozeznat, který jedinec je a není v danou chvíli nebezpečný, potřebují žáci mnohem více zkušeností plynoucích se setkávání s různými druhy zvířat a s blízkým kontaktem s nimi.

4.3.2 Výsledky testů

Do testování výukového programu „Zacházejme s domácími zvířaty bezpečně“ bylo zapojeno 43 žáků a žákyně ve věku 9 – 11 let. Žáci a žákyně před absolvováním programu vyplňovali dotazník ve formě znalostního testu. Stejný dotazník vyplňovali i po absolvování programu. První test byl vyplněn těsně před absolvováním programu, druhý test dva měsíce po absolvování programu. Tato kapitola je zaměřena na porovnání úspěšnosti žáků a žákyně v prvním a ve druhém testu, tedy na účinnost programu.

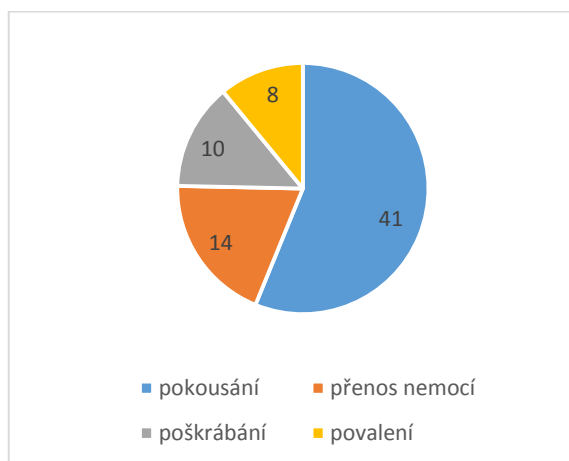
Otázka 1.: Pečlivě si prohlédněte první fotografii psa. Zdá se vám pes uvolněný a v dobré náladě?

Fotografie zobrazuje podrážděného psa (napjatý postoj, naježený hřbet, vztyčený ocas). 100 % odpovědí bylo v pre-testu správných – tedy odpověď „Ne“. Stejně tak i v post-testu uvedlo 100 % žáků odpověď „Ne“.

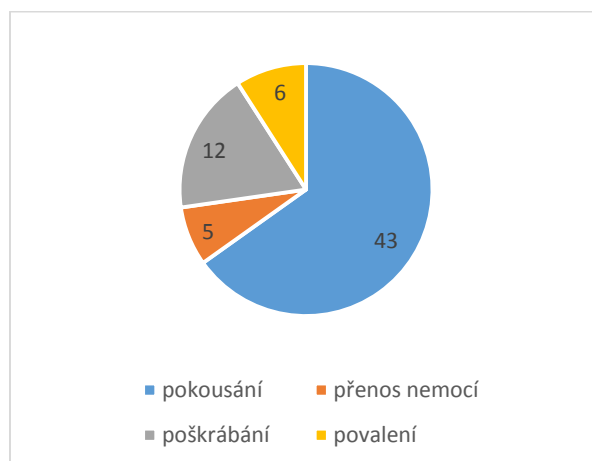
Otázka 2.: Zkoušeli byste psa na první fotografii v této chvíli pohladit?

Žáci v pre-testu i v post-testu 100% volili odpověď „Ne“.

Otázka 3.: Jaké nebezpečí nám může od psa hrozit? Jak nás může ohrozit?

Obrázek 4.5 Otázka č. 3 – pre-test

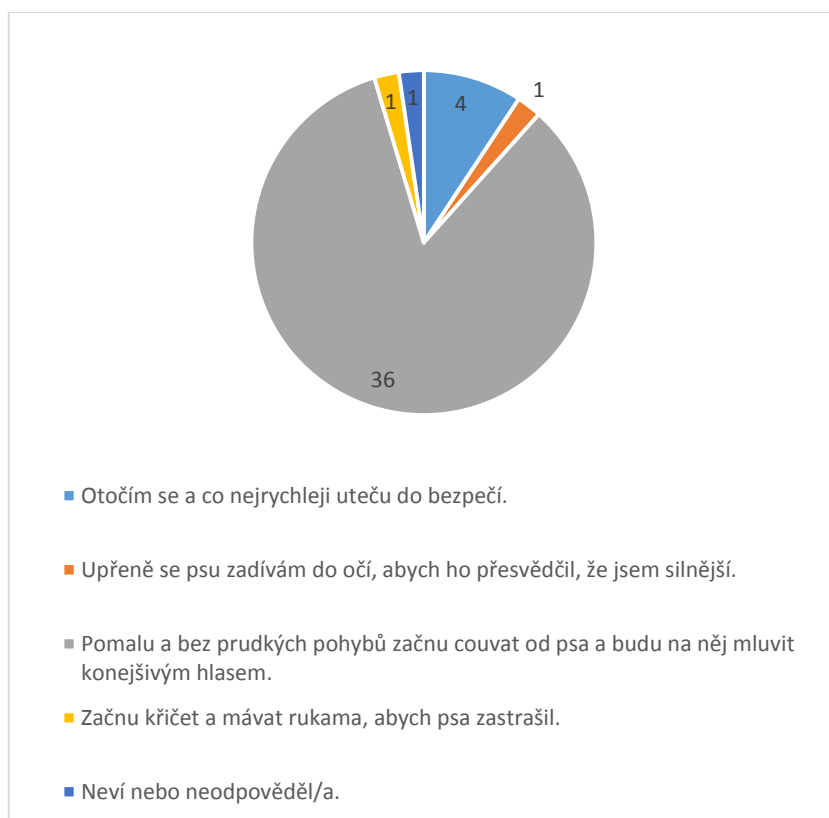
Obrázek 4.6 Otázka č. 3 – post-test

Tato otázka byla otevřená, v žakovských odpovědích se objevily čtyři možnosti: pokousání, přenos nemocí, poškrábání, povalení. V pre-testu 41 žák uvedl pokousání, 14 žáků uvedlo přenos nemocí, 10 žáků uvedlo poškrábání a 8 žáků se domnívalo, že pes může člověka ohrozit povalením na zem (viz Obr. 4.5). V pre-testu ne všichni žáci uvedli možnost „pokousání“. Naopak se poměrně často v pre-testu objevovala možnost „přenos nemocí“. Celkem žáci uvedli 73 odpovědí.

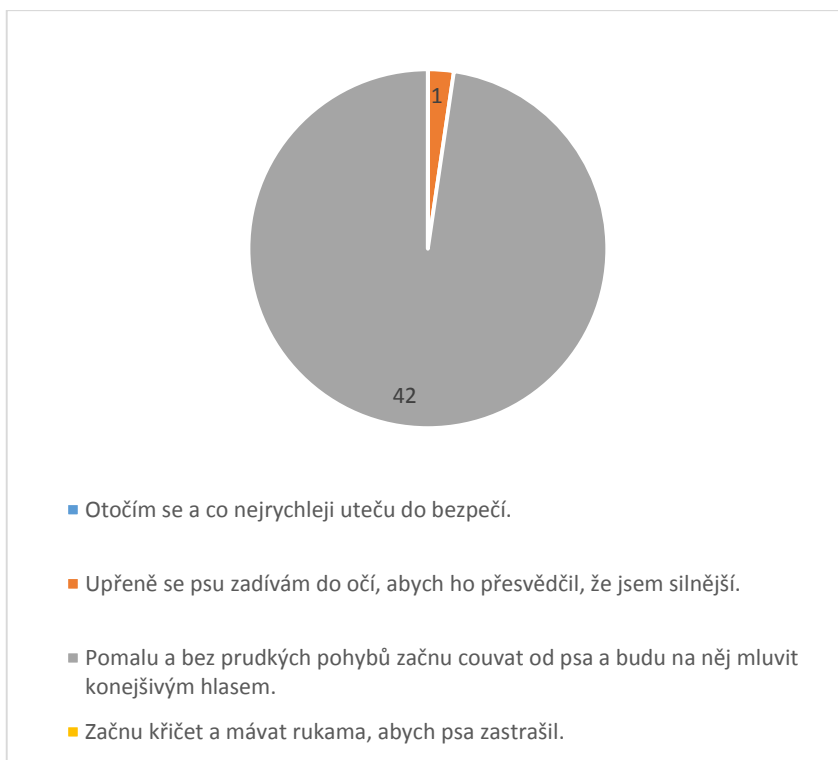
V post-testu již 100 % žáků uvedlo možnost pokousání, 12 uvedlo poškrábání, 6 povalení a 5 přenos nemocí (viz Obr. 4.6). Byl zaznamenán posun u možnosti pokousání a také u možnosti přenos nemocí – zatímco možnost pokousání se posunula na 100 %, výskyt odpovědi přenos nemocí naopak zřetelně poklesl. Celkem žáci uvedli 66 odpovědí.

Otázka 4.: Jak se zachováte, když proti vám bude stát rozzuřený pes?

V pre-testu uvedlo správnou odpověď 36 žáků, 4 žáci volili možnost útěku do bezpečí, 1 žák by se psu upřeně zadíval do očí, 1 žák volil možnost křičení a zastrašování a 1 žák nevedl žádnou odpověď (viz Obr. 4.7). V post-testu je jasný pozitivní posun – 42 žáci uvedli správnou odpověď, pouze jeden z žáků uvedl odpověď chybnou, konkrétně zvolil možnost upřeného pohledu do očí (viz Obr. 4.8).

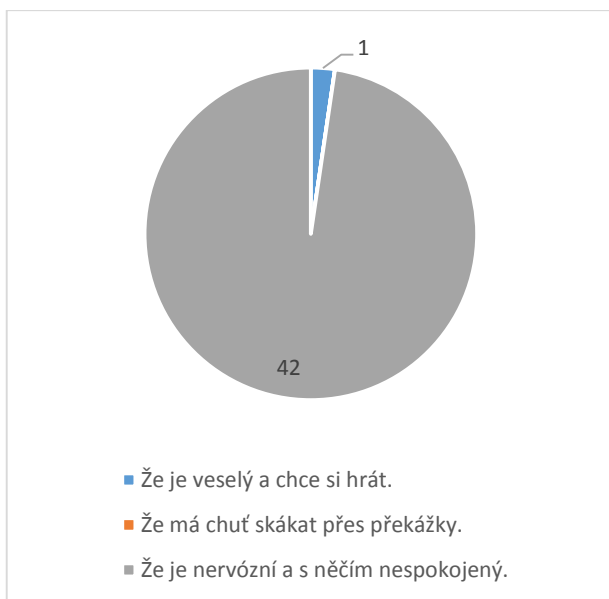
Obrázek 4.7 Otázka č. 4 – pre-test

Obrázek 4.8 Otázka č. 4 – post-test

Otázka 5.: Představte si, že vejdete na pastvinu, přiběhne k vám kůň a chová se jako ten na fotografii. Co vám tím chce asi kůň naznačit?

Na fotografii je zachycen kůň vzpínající se na zadní nohy při snaze vyhnat vetřelce ze svého teritoria. V pre-testu pouze jeden žák uvedl špatnou odpověď, jinak žáci odpovídali správně (viz Obr. 4.9). V post-testu se již správná odpověď objevila u 100 % případů.

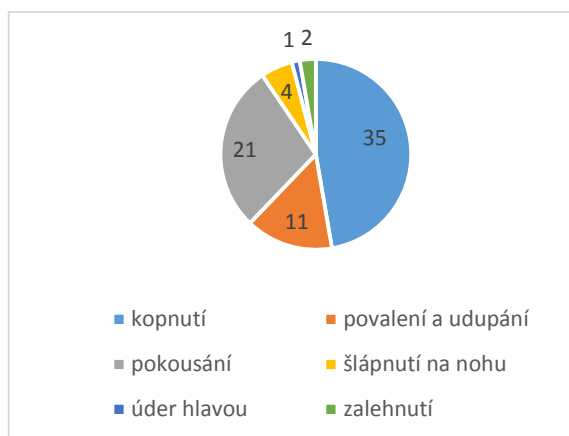

Obrázek 4.9 Otázka č. 5 – pre-test

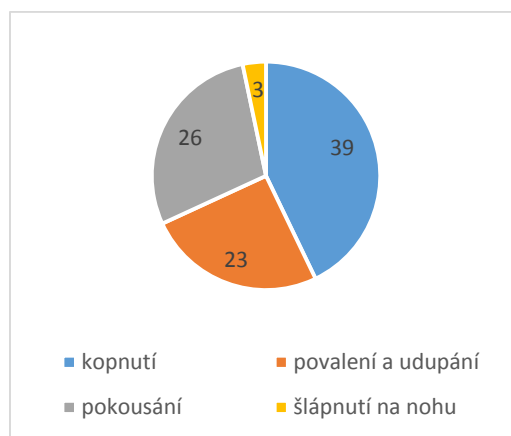
Otázka 6.: Jaké nebezpečí nám může od koně hrozit? Jak nás může ohrozit?

Tato otázka byla otevřená. Žáci v pre-testu uváděli tyto odpovědi: kopnutí, pokousání, povalení a udupání, šlápnutí na nohu, úder hlavou, zalehnutí. 35 žáků uvedlo možnost kopnutí, 21 žák uvedl pokousání, 11 povalení a udupání, 4 šlápnutí na nohu, 2 zalehnutí a 1 úder hlavou (viz Obr. 4.10). Celkem žáci uvedli 74 odpovědi.

V post-testu byl pozitivní posun především v oblasti celkového počtu odpovědí – celkem 91, což naznačuje, že jednotliví žáci si dokázali představit více možností, jak může kůň člověka ohrozit. Častěji byly uváděny velmi pravděpodobné možnosti jako kopnutí (39x), pokousání (26x), povalení a udupání (23x) a naopak vymizely méně pravděpodobné možnosti jako úder hlavou a zalehnutí (viz. Obr. 4.11). Z toho vyplývá, že si celkově žáci byli jistější ve volbě odpovědí na tuto otázku.

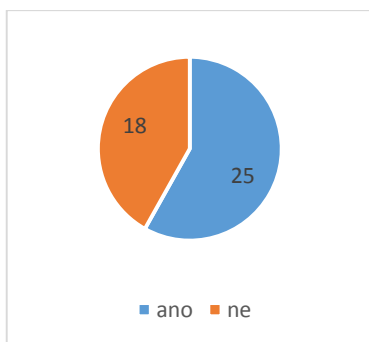
Obrázek 4.10 Otázka č. 6 – pre-test

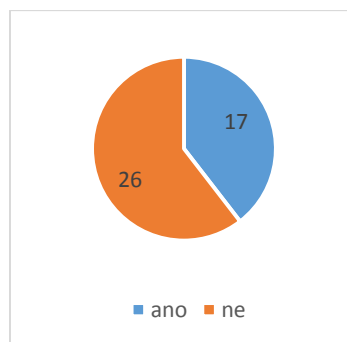
Obrázek 4.11 Otázka č. 6 – post-test

Otázka 7.: Podívejte se na druhou fotografii koně. Zdá se vám kůň uvolněný a přátelsky naladěný?

Na fotografii Wilhelma (2011) je zobrazen kůň jevící známky agrese (uši přiklopené těsně k hlavě). Žáci v pre-testu v nadpoloviční většině (konkrétně ve 25 případech) volili nesprávnou možnost „Ano“. Pouze 18 žáků správně zvolilo „Ne“ (viz Obr. 4.12). Toto se ale v post-testu změnilo, nadpoloviční většina naopak volila správnou možnost „Ne“ a to ve 26 případech. 17 zvolilo možnost „Ano“ (viz Obr. 4.13).

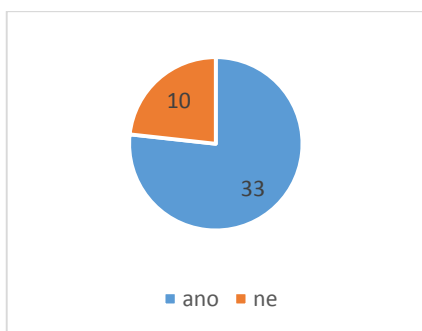
Obrázek 4.12 Otázka č. 7 – pre-test

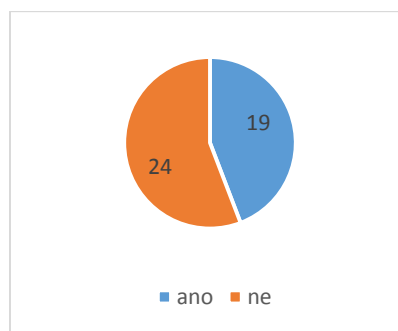
Obrázek 4.13 Otázka č. 7 – post-test

Otázka 8.: Zkusili byste koně na druhé fotografii v tuto chvíli pohladit?

33 žáků zvolilo v pre-testu odpověď „Ano“, pouze 10 žáků zvolilo žádoucí odpověď „Ne“ (viz Obr. 4.14). Někteří žáci v předchozí otázce uvedli, že kůň na fotografii nevypadá přátelsky naladěný, ale přesto pak v otázce 8. uvedli, že by si jej pohladili. V post-testu se opět projevil pozitivní posun, žáci v nadpoloviční většině (konkrétně v 24 případech) odpovídali „Ne“ a v 18 případech volil odpověď „Ano“ (viz Obr. 4.15).

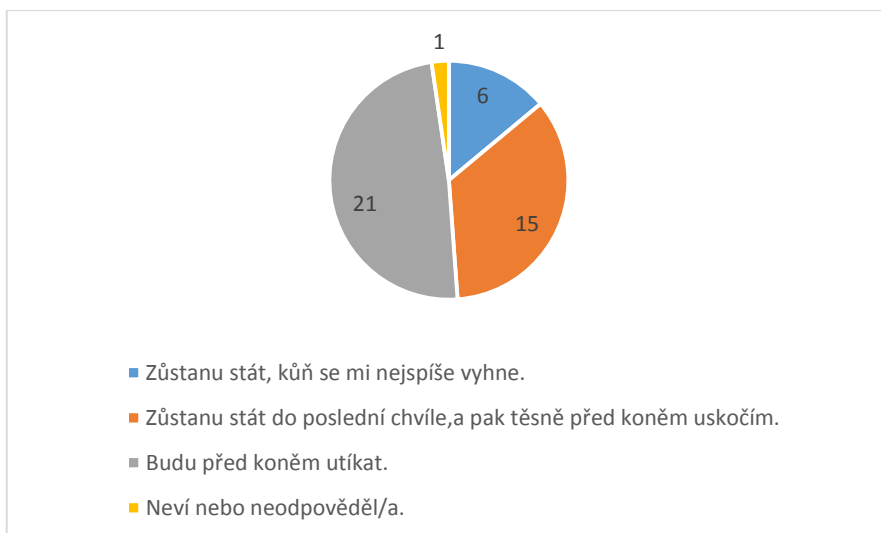
Obrázek 4.14 Otázka č. 8 – pre-test

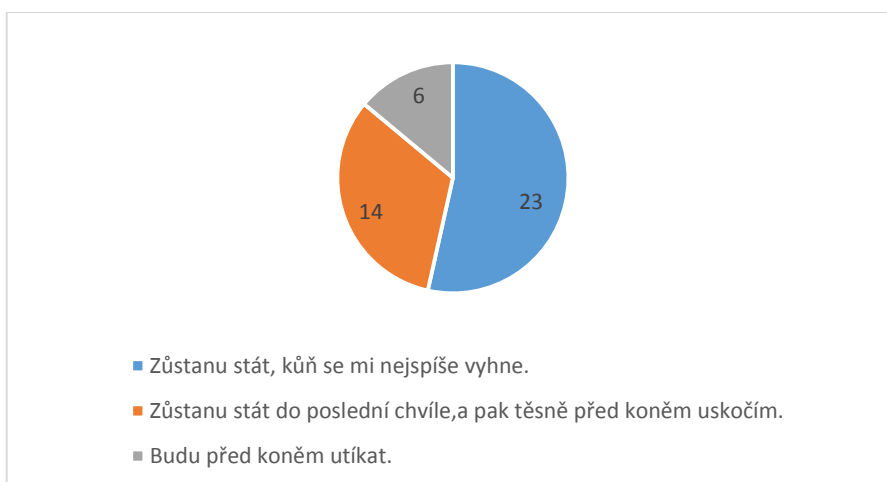
Obrázek 4.15 Otázka č. 8 – post-test

Otázka 9.: Představte si, že jdete po louce a najednou se proti vám rozběhne kůň. Co uděláte?

V pre-testu žáci uváděli správnou odpověď pouze v 6 případech. Ve většině případů (konkrétně v 21) uváděli možnost, že budou před koněm utíkat. Jako druhá nejčastější odpověď se objevovala možnost „zůstanu stát a těsně před koněm uskočím“, jeden žák na otázku neodpověděl (viz Obr. 4.16). V post-testu se již správná odpověď objevuje ve 23 případech (viz Obr. 4.17).

Obrázek 4.16 Otázka č. 9 – pre-test

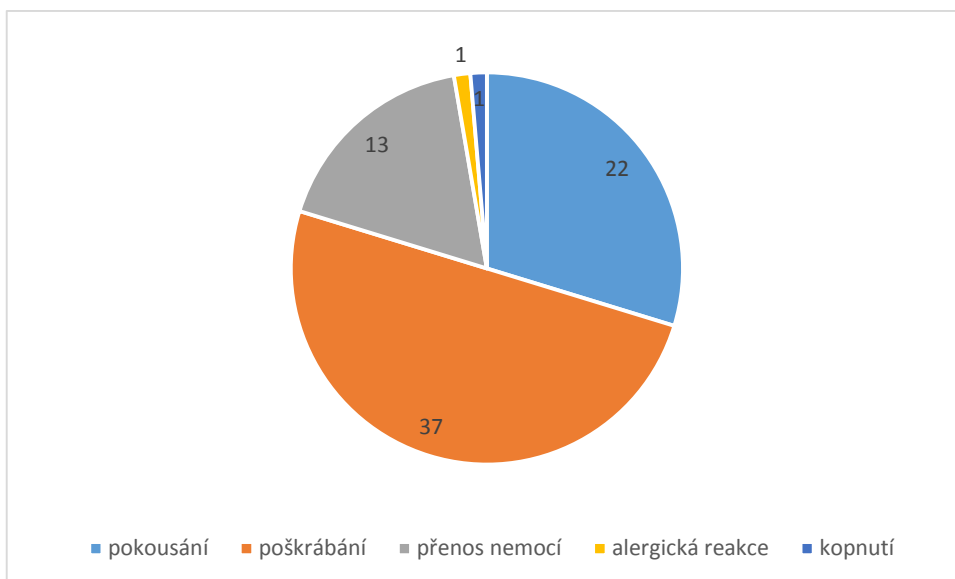

Obrázek 4.17 Otázka č. 9 – post-test

Otázka 10.: Jaká nebezpečí nám hrozí od kočky? Jak nás může ohrozit?

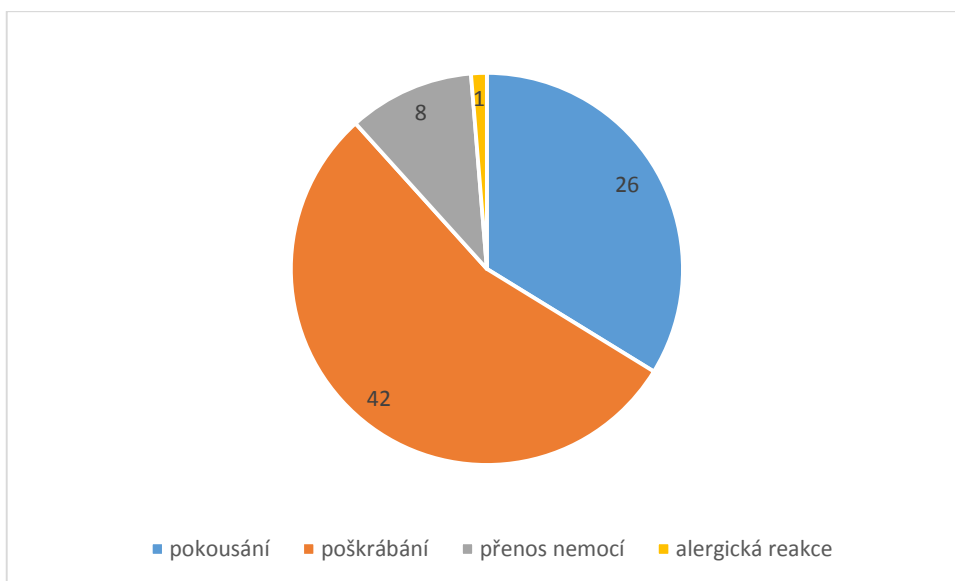
Tato otázka byla otevřená. V pre-testu žáci uváděli tyto možnosti: pokousání, poškrábání, přenos nemocí, alergická reakce, kopnutí. Nejčastěji se objevovala odpověď poškrábání, byla zmíněna v 37 případech. Jako druhá nejčastější byla odpověď pokousání ve 22 případech, následně pak přenos nemocí ve 13 případech, jeden žák uvedl nebezpečí alergické reakce a jeden žák uvedl, že kočka může člověka kopnout (viz Obr. 4.18). Celkem žáci uvedli 63 odpovědí.

V post-testu se objevovaly stejné možnosti, vyjma kopnutí. Více žáků uvedlo možnosti poškrábání (42) a pokousání (26), naopak méně jich uvedlo přenos nemocí (8). Jeden žák (stále ten samý) uvedl možnost alergické reakce (viz Obr. 4.19). Pozitivní posun je především v celkovém počtu odpovědí – zde jich bylo 77.

Obrázek 4.18 Otázka č. 10 - pre-test

Obrázek 4.19 Otázka č. 10 - post-test

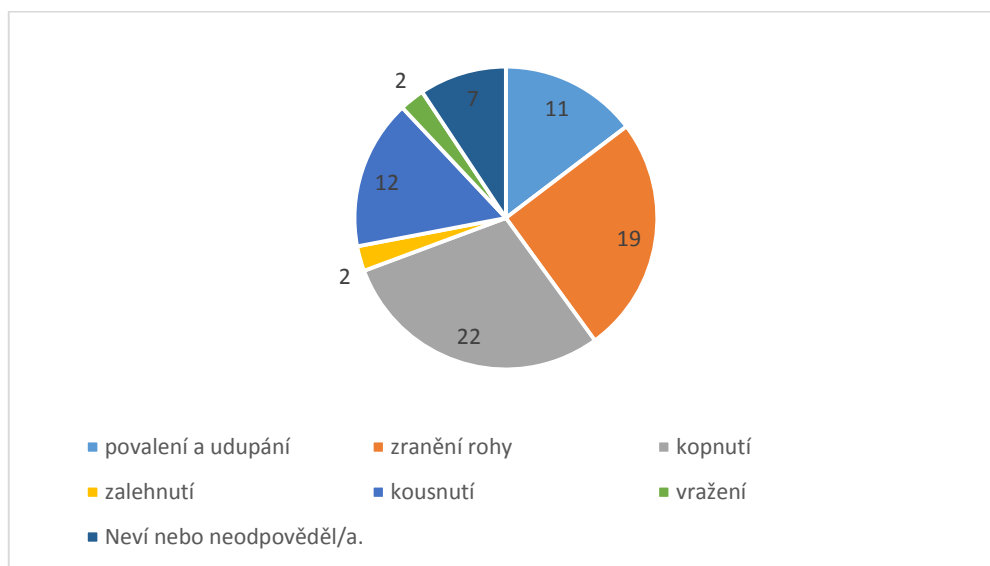
Otázka 11.: Představte si kočku, která je nahrbená, má propnuté nohy, naježené chlupy, rozšířené oční zornice a uši přiklopené do stran. Zkoušeli byste tuto kočku pohladit?

V pre-testu 42 žáci volili v tomto případě odpověď „Ne“, jeden žák na otázku neodpověděl. Nikdo z žáků nevedl možnost „Ano“. V post-testu pak 100 % žáků volilo odpověď „Ne“.

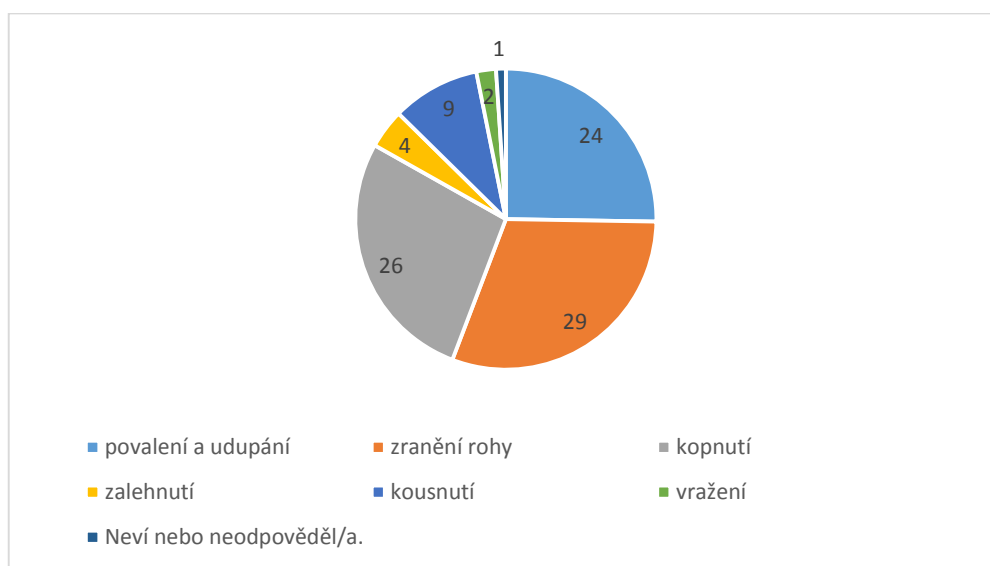
Otázka 12.: Jaká nebezpečí nám mohou hrozit od krávy a od býka? Jak nás mohou ohrozit?

Tato otázka byla otevřená. Žáci uváděli v pre-testu tyto možnosti: povalení a udupání, zalehnutí, zranění rohy, kousnutí, kopnutí, vražení. Nejčastější odpovědí pak bylo kopnutí (22), následně pak zranění rohy (19), kousnutí (12), povalení a udupání (11), vražení (2). 7 žáků uvedlo, že nezná odpověď (viz Obr. 4.20). Celkem bylo uvedeno 68 konkrétních odpovědí (odpověď „nevím“ není započítána).

V post-testu se projevil pozitivní posun – pouze jeden žák uvedl odpověď „nevím“. Rozložení ostatních odpovědí je velmi podobné jako u pre-testu (viz Obr. 4.21). Celkový počet odpovědí byl znatelně vyšší – 91. Z toho vyplývá, že žáci si byli jistější při hledání odpovědí.

Obrázek 4.20 Otázka č. 12 - pre-test

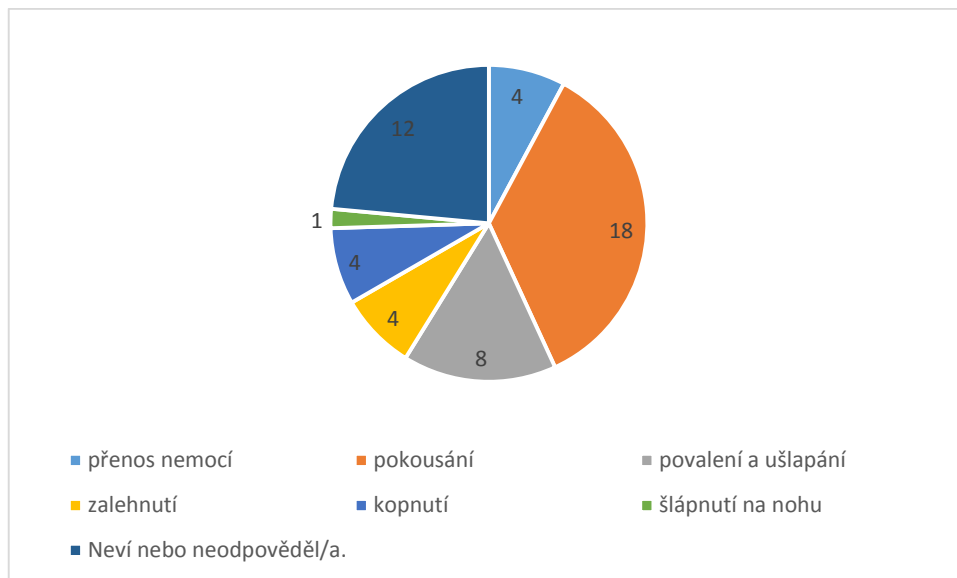

Obrázek 4.21 Otázka č. 12 - post-test

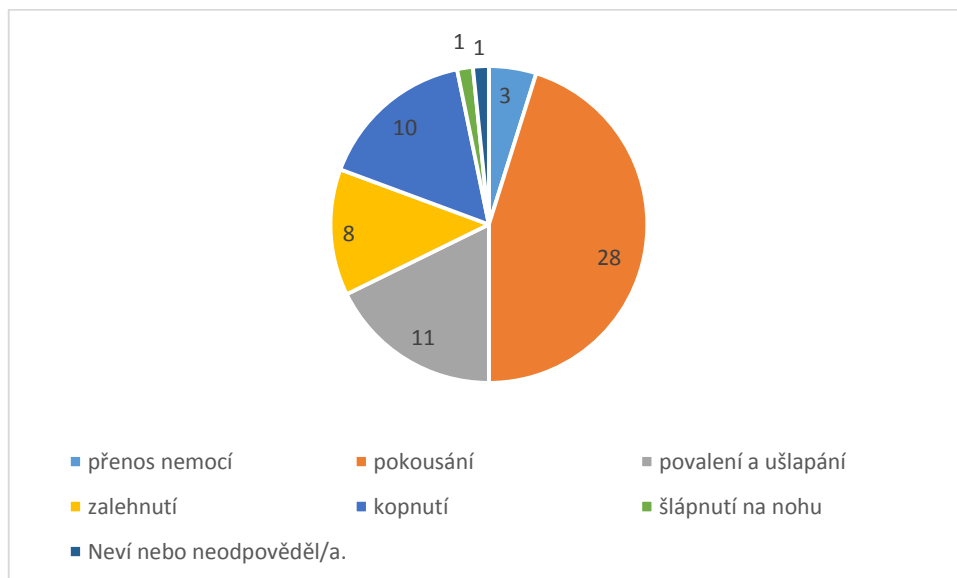
Otázka 13.: Které z těchto dvou zvířat je více nebezpečné? (možnosti kráva, býk)

V pre-testu i v post-testu 100 % žáků shodně uvedlo správnou možnost b) býk. U této otázky nebyl zaznamenán žádný posun.

Otázka 14.: Jaká nebezpečí nám mohou hrozit od prasete? Jak nás může ohrozit?

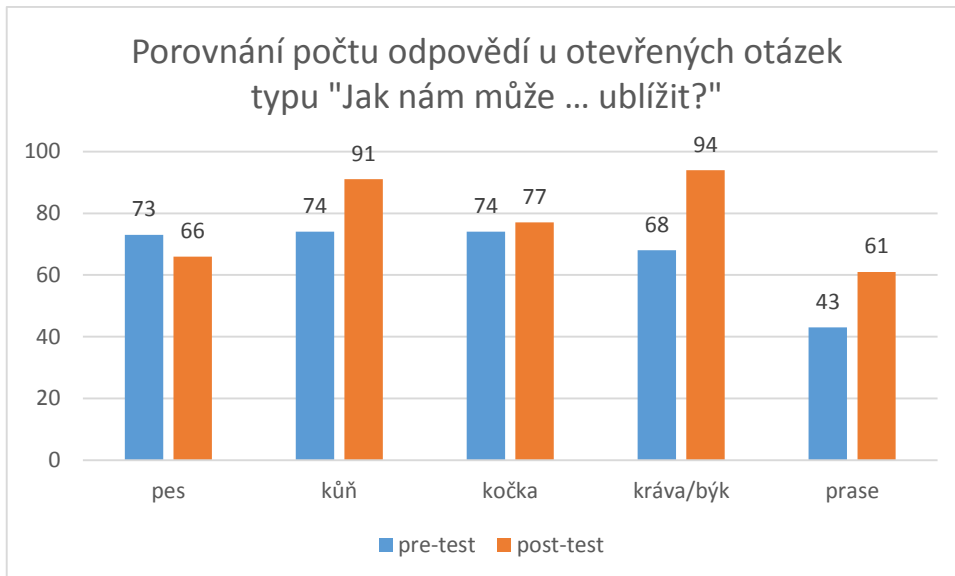
Obrázek 4.22 Otázka č. 14 - pre-test

Obrázek 4.23 Otázka č. 14 - post-test

Tato otázka byla otevřená. Žáci uváděli následující možnosti: přenos nemocí, pokousání, povalení a ušlapání, zalehnutí, kopnutí, šlápnutí na nohu. V pre-testu se nejčastěji objevovala možnost pokousání (18), poté povalení a ušlapání (8), přenos nemocí (4), zalehnutí (4) a kopnutí (4), šlápnutí na nohu (1) - (viz Obr. 4.22). O tom, že si žáci s touto otázkou nevěděli příliš rady, svědčí jednak nízký celkový počet odpovědí (39), a taktéž i velký výskyt odpovědí „nevím“ (12).

V post-testu se projevil pozitivní posun právě v celkovém počtu odpovědí a v počtu odpovědí „nevím“ (viz Obr. 423). Celkových odpovědí bylo 61 a objevila se pouze jedna odpověď „nevím“.

Obrázek 4.24 Porovnání počtu odpovědí u otevřených otázek

Obrázek 4.24 ukazuje posun v počtu žákovských odpovědí u otevřených otázek. Je evidentní, že k pozitivnímu posunu došlo především u otázek týkajících se zvířat, se kterými žáci nemají tolik zkušeností (kůň, kráva/býk, prase). Naopak u otázek týkajících se zvířat, která žáci potkávají často, došlo pouze k minimálnímu navýšení počtu odpovědí (kočka), nebo dokonce i k jejich poklesu (pes).

5. Diskuze

Ačkoliv byli testovaní žáci ze školy v malém městě, nelze tuto školu považovat za typicky maloměstskou. Město Sezimovo Ústí 2, ve kterém se škola nachází, je de facto předměstím dříve okresního města Tábor. Velkou část zástavby města Sezimovo Ústí 2 tvoří panelové domy a další typy bytových domů. Toto prostředí, ve kterém žáci žijí, mohlo mít vliv na testování.

Zajímavým jevem plynoucím z dotazníkového šetření je pokles celkového počtu žákovských odpovědí na otázku č. 3 - Jaké nebezpečí nám může od psa hrozit? Jak nás může ohrozit? Možné vysvětlení je takové, že žáci mají se psy dostatek zkušeností a považovali tak své odpovědi za samozřejmé, respektive neměli potřebu se tímto více zabývat.

Další zajímavost se týká také otázky číslo 3 a také dalších otázek tohoto typu. Žáci v pre-testu velmi často uváděli možnost přenosu nemocí, ale v post-testu se pak tato možnost objevovala méně často. Po rozhovoru s třídní učitelkou, kterou měla přibližně polovina testovaných žáků v době, kdy byl pre-test proveden, se jako možné vysvětlení nabízí její lpění na čistotě a hygieně a s tím spojené obavy z kontaktu se zvířaty. V době post-testu již měli tito žáci jinou třídní učitelku, která těmito obavami netrpěla. Podrobnější zpracování rozhovorů s třídními učitelkami by mohlo ukázat způsob vedení třídy ve vztahu ke zvířatům a tím i příčiny volby některých žákovských odpovědí.

U otázky číslo 10 se u jednoho z žáků objevila odpověď, že kočka může člověka ohrozit pokopáním. Není pravděpodobné, že se jedná o neznalost žáka, nýbrž jde nejspíš o omyl nebo o žert.

Celkově lze říci, že vyjma otázky č. 3 došlo u všech otázek obsažených v dotazníku po absolvování výukového programu k pozitivnímu posunu. Žáci nejenže v post-testu častěji volili správné odpovědi, ale také byli schopni udávat více správných odpovědí u otevřených otázek. Výukový program „Zacházejme s domácími zvířaty bezpečně“ lze tedy zhodnotit jako účinný.

6. Závěr

Jedním z cílů práce byl rozbor učebnic pro vzdělávací oblast Člověk a jeho svět. Téma prevence rizik při setkávání s živočichy se v těchto učebnicích téměř neobjevuje. Učebnice tedy nabízí pouze minimum teoretických poznatků ohledně tohoto tématu.

Bylo dosaženo i všech dalších cílů práce. Ukázalo se, že žáci nemají příliš zkušeností s většími hospodářskými zvířaty, často si ani nedokáží představit, jako konkrétně by mohlo dané zvíře člověku ublížit. Žákovské znalosti ohledně bezpečného zacházení se psem domácím jsou sice rozsáhlejší, nicméně žáci v reálné situaci nebyli schopni rozeznat agresi u psa.

Během absolvování výukového programu „Zacházejme s domácími zvířaty bezpečně“ žáci měli zájem o projevy zvířat, se kterými měli možnost se setkat. Žáci sledovali varovné signály, které zvířata vysílala, a byli schopni je s pomocí návodných otázek popsat. Žáci se dokonce dokázali těmito signály řídit a při setkání s koněm domácím velmi dobře rozeznávali, kdy jim kůň hrozí. Na tuto hrozbu žáci správně reagovali stažením se. Nutno podotknout, že žákům byl nejdříve poskytnut návod, jak agresi u koně poznat a jak se zachovat.

Výsledky testování ukazují, že po absolvování výukového programu byli žáci při odpovídání na otázky v testu úspěšnější. Nejen-že volili častěji správnou odpověď u otázek s nabídkou možností, ale u otevřených otázek uváděli celkově větší množství odpovědí a naopak méně často uváděli odpověď „nevím“.

Žáci obecně projevovali velký zájem o tuto pro ně novou problematiku, měli mnoho doplňujících dotazů a kontakt se zvířaty pro ně byl očividně silným zážitkem. Dle informací od jedné z třídních učitelek, paní Mgr. P. L. (nepřeje s být jmenována), měli žáci ještě několik dní po absolvování programu tendenci diskutovat o svých zážitcích z programu: *„Děti mi ještě asi tři dny po návštěvě statku vyprávěly, který pes byl zlý a který ne, a jak jeden z koní stahoval uši k hlavě, a jak má prase velké zuby... Navíc kdykoliv jsme šli s dětmi ven na procházku, sledovaly každého psa, kterého jsme potkali, jestli je nebo není rozzlobený. Musím říct, že se kvůli tomu i několikrát pohádaly, protože každé z dětí mělo jiný názor... Návštěva na statku na ně vážně zapůsobila.“*

7. Seznam použité literatury

- Abrantes R., 1999: Řeč psů. Olomouc: Dona, 230 stran
- Agentura FOCUS, Marketing & Social Research, 2010: Chov domácích zvířat/mazlíčků. Agentura FOCUS, Marketing & Social Research. [cit. 13. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.focus-agency.cz.htm>
- Bradáčová L., Kholová H., 2009: Prvouka pro 3. ročník. Praha: Alter, 41 stran
- Čechurová M., Havlíčková J., Podroužek L., 2010a: Přírodověda 4. Praha: SPN, 111 stran
- Čechurová M., Podroužek L., 2010b: Prvouka 2. Praha: SPN, 59 stran
- Český statistický úřad, 2013: Stavby a lovy vybraných druhů zvěře 2009 – 2013. ČSÚ. [cit. 13. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.czso.cz.htm>
- Český statistický úřad, 2014: Stavby hospodářských zvířat. ČSÚ. [cit. 13. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.czso.cz.htm>
- Dančák M., 2008: Rozmanitost přírody. Olomouc: Prodos, 79 stran
- Danihelková H., 2007: Člověk a jeho svět 2. Olomouc: Prodos, 63 stran
- Duruttya M., 2005: Velká etologie koní. Praha: Hipo-dur, 583 stran
- Dvořáková M., Stará J., 2007: Prvouka. Plzeň: Fraus, 83 stran
- Eurogroup for Animals, 2013: Dogs and Cats in the European Union. Eurogroup for Animals. [cit. 13. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.eurogroupforanimals.org.htm>
- Frišová L., Coufalová L., Soukupová K., Kostner R., Blažek J., 2006: Úrazy dětí. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 36 stran
- Frýzová I., Dvořák L., Jůzlová P., 2010: Příroda. Plzeň: Fraus, 83 stran
- Havlík J., 2005: Poranění zvířaty a jak předcházet komplikacím. Solen, Medicína pro praxi, 2, str. 62 – 63
- Hulsen J., 2011: Cow signals. Praha: Profi Press s r. o., 98 stran
- Jalongová M. R., 2008: Beyond a Pets Theme: Teaching Young Children to Interact Safely with Dogs. Springer Science+Business Media, Early Childhood Educ, 36, str. 39 – 45
- Jandera K., 2009: Úrazy v dětském věku způsobené zvířaty. Diplomová práce, školitel Mgr. Magdalena Drábová Ph.D. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 94 stran
- Jeřábek J., Tupý J., 2013: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 149 stran
- Kholová H., 2010: Přírodověda – Rozmanitost přírody 4/1. Praha: Alter, 59 stran

- Mahler Z., 1995: Člověk a kůň. České Budějovice: Dona, 183 stran
- Marádová E., Kostner R., Cvečková M., Frišová L., Baráková L., 2006: Metodika k prevenci dětských úrazů. Praha: Dětství bez úrazů, o.p.s., 100 stran
- Náhlík J., Baranyiová E., Tyrlík M., 2010: Dog Bites to Children in the Czech Republic: the Risk Situations. ACTA VET. BRNO, 79, 627-636
- Novotný A., Kholová H. Holovská H., 2010: Přírodověda - Rozmanitost přírody 4/2. Praha: Alter, 55 stran
- Pálková M., 1990: Chováme mačky. Bratislava: Príroda, 132 stran
- Prombergerová I., 2012: Drůbež na vašem dvoře. Praha: Brázda, 159 stran
- Pulkrábek J., Čerovský J., Dolejš J., Drábek J., Dubanský V., Hájek J., Kernerová N., Kvapilík J., Matoušek V., Novák P., Pražák Č., Pytloun J., Rozkot M., Špinka M., Toufar O., Vališ L., Zeman L., 2005: Chov prasat. Praha: Profi Press s r. o., 160 stran
- Rázková I., 2012: Nejčastější poranění způsobená zvířaty. Bakalářská práce, školitel Mgr. Marie Holubová. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta zdravotnických studií, 91 stran
- Smolíková K., 2004: Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Praha: VÚP, 48 stran
- Štiková V., 2008: Já a můj svět. Brno: Nová škola, 63 stran
- Štiková V., 2010: Člověk a jeho svět. Brno: Nová škola, 80 stran
- Wilhelm C., 2011: My Horse Bit Me! Ride! - The online horse news magazine. [cit. 15. 5. 2014]. Dostupné z: <http://www.ridermagazine.com.htm>
- Zadina J., Hejlíček K., Mach K., Majzlík I., Skřivanová V., 2009: Chov králíků. Praha: Brázda, 208 stran

8. Přílohy

8.1 Příloha – Dotazník

Milí žáci, tímto vás prosím o trpělivé vyplnění tohoto dotazníku. Cílem dotazníku je ověřit vaše znalosti ohledně prevence rizik při kontaktu se živočichy. U otázek s možnostmi je vždy jedna odpověď správná. U otevřených otázek pište, prosím, co nejvíce možných odpovědí. Nezapomeňte se podepsat. Vaše jména nebudou zveřejněna. Děkuji za spolupráci!

pes domácí

1) Pečlivě si prohlédni Obrázek 1. Zdá se ti uvolněný a v dobré náladě?

- a) ano
- b) ne

2) Zkoušel bys psa na Obrázku 1 v této chvíli pohladit?

- a) ano
- b) ne

Obrázek 1

3) Jaké nebezpečí nám od psa může hrozit? Jak nás může ohrozit? (vypiš do rámečku)

4) Jak se zachováš, když proti tobě bude stát rozzuřený pes?

- a) Otočím se a co nejrychleji uteču do bezpečí.
- b) Upřeně se psu zadívám do očí, abych ho přesvědčil, že jsem silnější.
- c) Pomalu a bez prudkých pohybů začnu couvat od psa a budu na něj mluvit konejšivým hlasem.
- d) Začnu křičet a mávat rukama, abych psa zastrašil.

kůň domácí

5) Představ si, že vejdeš na pastvinu, přiběhne k tobě kůň a začne se chovat jako ten na Obrázku 2. Co ti tím asi chce kůň naznačit?

- a) Že je veselý a chce si hrát.
- b) Že má chuť skákat přes překážky.
- c) Že je nervózní a s něčím nespokojený.

Obrázek 2

6) Jaká nebezpečí mohou člověku hrozit od koně? (vypiš do rámečku)

7) Podívej se na druhou Obrázek 3. Zdá se ti tento kůň uvolněný a přátelsky naladěný?

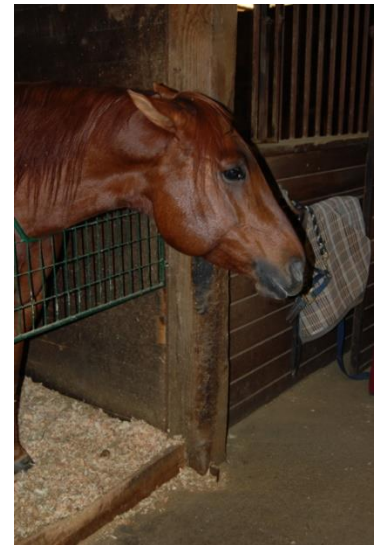
- a) ano
- b) ne

8) Zkusil bys koně na Obrázku 3 v tuto chvíli pohladit?

- a) ano
- b) ne

9) Představ si, že jdeš po louce a najednou proti tobě běží kůň. Co uděláš?

- a) Zůstanu stát, kůň se mi nejspíše vyhne.
- b) Zůstanu stát do poslední chvíle, a pak těsně před koněm uskočím.
- c) Budu před koněm utíkat.

Obrázek 3

kočka domácí

10) Jaká nebezpečí nám hrozí od kočky? (vypiš do rámečku)

11) Přestav si kočku, která je nahrbená, má propnuté nohy, naježené chlupy, rozšířené oční zornice a uši přiklopené do stran. Zkoušel bys tuto kočku pohladit?

a) ano

b) ne

[tur domácí](#)

12) Jaká nebezpečí nám mohou hrozit při setkání s krávou nebo býkem? (vypiš do rámečku)

13) Kdo je více nebezpečný?

a) kráva

b) býk

[prase domácí](#)

14) Jaká nebezpečí nám hrozí od prasete? (vypiš do rámečku)

Zdroje fotografií: Obrázek 1 a 2: fotoarchiv autorky práce, Obrázek 3: Charles Wilhelm, [cit. 15. 5. 2014]. Dostupné z: <http://www.ridermagazine.com.htm>

8.2 Příloha 2 – Dotazník s autorskými odpověďmi

Milí žáci, tímto vás prosím o trpělivé vyplnění tohoto dotazníku. Cílem dotazníku je ověřit vaše znalosti ohledně prevence rizik při kontaktu se živočichy. U otázek s možnostmi je vždy jedna odpověď správná. U otevřených otázek pište, prosím, co nejvíce možných odpovědí. Nezapomeňte se podepsat. Vaše jména nebudou zveřejněna. Děkuji za spolupráci!

pes domácí

1) Pečlivě si prohlédni Obrázek 1. Zdá se ti uvolněný a v dobré náladě?

- a) ano
- b) ne**

2) Zkoušel bys psa na Obrázku 1 v této chvíli pohladit?

- a) ano
- b) ne**

3) Jaké nebezpečí nám od psa může hrozit? Jak nás může ohrozit? (vypiš do rámečku)

Obrázek 4

*pokousání, poškrábání, přenos nemocí, u velkých plemen
povalení na zem*

4) Jak se zachováš, když proti tobě bude stát rozzuřený pes?

- a) Otočím se a co nejrychleji uteču do bezpečí.
- b) Upřeně se psu zadívám do očí, abych ho přesvědčil, že jsem silnější.
- c) Pomalu a bez prudkých pohybů začnu couvat od psa a budu na něj mluvit konejšivým hlasem.**
- d) Začnu křičet a mávat rukama, abych psa zastrašil.

kůň domácí

5) Představ si, že vejdeš na pastvinu, přiběhne k tobě kůň a začne se chovat jako ten na Obrázku 2. Co ti tím asi chce kůň naznačit?

- a) Že je veselý a chce si hrát.
- b) Že má chuť skákat přes překážky.
- c) Že je nervózní a s něčím nespokojený.

Obrázek 5

6) Jaká nebezpečí mohou člověku hrozit od koně? (vypiš do rámečku)

pokousání, pokopání, povalení na zem, udupání, přenos nemocí, při jízdě na koni pád

7) Podívej se na druhou Obrázek 3. Zdá se ti tento kůň uvolněný a přátelsky naladěný?

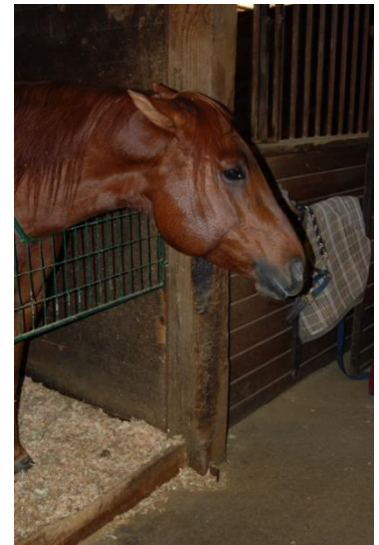
- a) ano
- b) ne

8) Zkusil bys koně na Obrázku 3 v tuto chvíli pohladit?

- a) ano
- b) ne

9) Představ si, že jdeš po louce a najednou proti tobě běží kůň. Co uděláš?

- a) Zůstanu stát, kůň se mi nejspíše vyhne.
- b) Zůstanu stát do poslední chvíle, a pak těsně před koněm uskočím.
- c) Budu před koněm utíkat.

Obrázek 6

kočka domácí

10) Jaká nebezpečí nám hrozí od kočky? (vypiš do rámečku)

poškrábání, pokousání, přenos nemocí

11) Přestav si kočku, která je nahrbená, má propnuté nohy, naježené chlupy, rozšířené oční zornice a uši přiklopené do stran. Zkoušel bys tuto kočku pohladit?

a) ano

b) ne

tur domácí

12) Jaká nebezpečí nám mohou hrozit při setkání s krávou nebo býkem? (vypiš do rámečku)

pokopání, udupání, zranění rohy, méně často kousnutí, přenos nemocí

13) Kdo je více nebezpečný?

a) kráva

b) býk

prase domácí

14) Jaká nebezpečí nám hrozí od prasete? (vypiš do rámečku)

pokousání, kopnutí, povalení, přenos nemocí

Zdroje fotografií: Obrázek 1 a 2: fotoarchiv autorky práce, Obrázek 3: Charles Wilhelm, [cit. 15. 5. 2014]. Dostupné z: <http://www.ridermagazine.com.htm>

8.3 Příloha 3 – Typicky vyplněný dotazník s odpověďmi žákyně X – pre-test

Milí žáci, tímto vás prosím o trpělivé vyplnění tohoto dotazníku. Cílem dotazníku je ověřit vaše znalosti ohledně prevence rizik při kontaktu se živočichy. U otázek s možnostmi je vždy jedna odpověď správná. U otevřených otázek pište, prosím, co nejvíce možných odpovědí. Nezapomeňte se podepsat. Vaše jména nebudou zveřejněna. Děkuji za spolupráci!

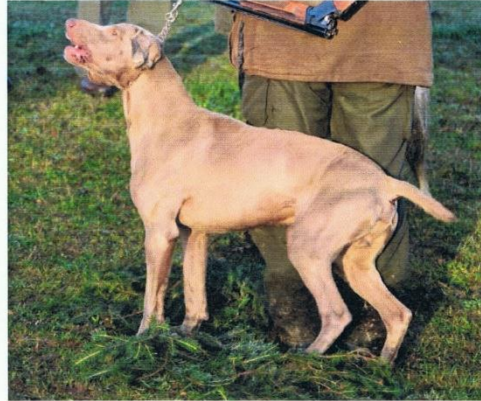
pes domácí

1) Pečlivě si prohlédněte Obrázek 1. Zdá se vám pes uvolněný a v dobré náladě?

- a) ano
- b) ne

2) Zkoušeli byste psa na Obrázku 1 v této chvíli pohladit?

- a) ano
- b) ne

Obrázek 1

3) Jaká nebezpečí nám od psa může hrozit? Jak nás může ohrozit? (vypiš do rámečku)

kousnutí, může na nás skočit
a zranit, a může být
nemocný

4) Jak se zachováte, když proti vám bude stát rozzuřený pes?

- a) Otočím se a co nejrychleji uteču do bezpečí.
- b) Upřeně se psu zadívám do očí, abych ho přesvědčil, že jsem silnější.
- c) Pomalu a bez prudkých pohybů začnu couvat od psa a budu na něj mluvit konejšivým hlasem.
- d) Začnu křičet a mávat rukama, abych psa zastrašil.

kůň domácí

5) Představte si, že vejdete na pastvinu, přiběhne k vám kůň a začne se chovat jako ten na Obrázku 2. Co vám tím asi chce kůň naznačit?

- a) Že je veselý a chce si hrát.
- b) Že má chuť skákat přes překážky.
- c) Že je nervózní a s něčím nespokojený.

Obrázek 2

6) Jaká nebezpečí nám mohou od koně hrozit? Jak nás může ohrozit? (vypiš do rámečku)

kopnutí, povalí lids a zraníme se

7) Podívejte se na Obrázek 3. Zdá se vám tento kůň uvolněný a přátelsky naladěný?

- a) ano
- b) ne

Obrázek 3

8) Zkusili byste koně na Obrázku 3 v tuto chvíli pohladit?

- a) ano
- b) ne

9) Představte si, že jdete po louce a najednou proti vám běží kůň. Co uděláte?

- a) Zůstanu stát, kůň se mi nejspíše vyhne.
- b) Zůstanu stát do poslední chvíle, a pak těsně před koněm uskočím.
- c) Budu před koněm utíkat.

kočka domácí

10) Jaká nebezpečí nám hrozí od kočky? Jak nás může ohrozit? (vypiš do rámečku)

kousnutí, podrápání

11) Přestavte si kočku, která je nahrbená, má propnuté nohy, naježené chlupy, rozšířené oční zornice a uši přiklopené do stran. Zkoušeli byste tuto kočku pohladit?

a) ano

b) ne

tur domácí

12) Jaká nebezpečí nám mohou hrozit od krávy nebo býka? Jak nás mohou ohrozit?(vypiš do rámečku)

kráva: kopnutí
BÝK: kousnout, nabírat na řohy

13) Kdo je více nebezpečný?

a) kráva

b) Býk

prase domácí

14) Jaká nebezpečí nám mohou hrozit od prasete? Jak nás může ohrozit? (vypiš do rámečku)

kousnutí

8.4 Příloha 4 - Typicky vyplněný dotazník s odpověďmi žákyně X – post-test

Milí žáci, tímto vás prosím o trpělivé vyplnění tohoto dotazníku. Čtení dotazníků je důležitou znalostí ohledně prevence rizik při kontaktu se živočichy. U otázek s možnostmi je vždy jedna odpověď správná. U otevřených otázek pište, prosím, co nejvíce možných odpovědí. Nezapomeňte se podepsat. Vaše jména nebudou zveřejněna. Děkuji za spolupráci!

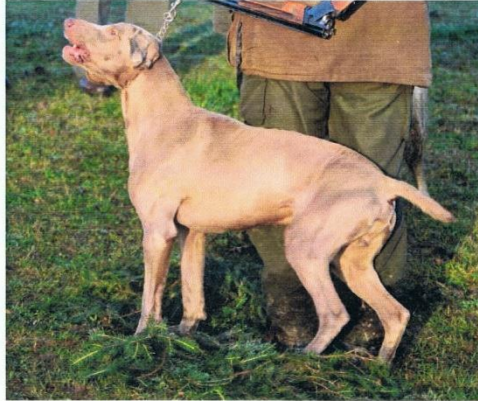
pes domácí

1) Pečlivě si prohlédněte Obrázek 1. Zdá se vám pes uvolněný a v dobré náladě?

- a) ano
- b) ne

2) Zkoušeli byste psa na Obrázku 1 v této chvíli pohladit?

- a) ano
- b) ne

Obrázek 1

3) Jaká nebezpečí nám od psa může hrozit? Jak nás může ohrozit? (vypiš do rámečku)

pokouše, skočí na nás

4) Jak se zachováte, když proti vám bude stát rozrušený pes?

- a) Otočím se a co nejrychleji uteču do bezpečí.
- b) Upřeně se psu zadívám do očí, abych ho přesvědčil, že jsem silnější.
- c) Pomalu a bez prudkých pohybů začnu couvat od psa a budu na něj mluvit konejšivým hlasem.
- d) Začnu křičet a mávat rukama, abych psa zastrašil.

kůň domácí

5) Představte si, že vejdete na pastvinu, přiběhne k vám kůň a začne se chovat jako ten na Obrázku 2. Co vám tím asi chce kůň naznačit?

- a) Že je veselý a chce si hrát.
- b) Že má chuť skákat přes překážky.
- c) Že je nervózní a s něčím nespokojený.

Obrázek 2

6) Jaká nebezpečí nám mohou od koně hrozit? Jak nás může ohrozit? (vypiš do rámečku)

podupat, kousnout, zavalit nás

7) Podívejte se na Obrázek 3. Zdá se vám tento kůň uvolněný a přátelsky naladěný?

- a) ano
- b) ne

8) Zkusili byste koně na Obrázku 3 v tuto chvíli pohladit?

- a) ano
- b) ne

Obrázek 3

9) Představte si, že jdete po louce a najednou proti vám běží kůň. Co uděláte?

- a) Zůstanu stát, kůň se mi nejspíše vyhne.
- b) Zůstanu stát do poslední chvíle, a pak těsně před koněm uskočím.
- c) Budu před koněm utíkat.

kočka domácí

10) Jaká nebezpečí nám hrozí od kočky? Jak nás může ohrozit? (vypiš do rámečku)

poškra'bání, kousnutí

11) Přestavte si kočku, která je nahrbená, má propnuté nohy, naježené chlupy, rozšířené oční zornice a uši přiklopené do stran. Zkoušeli byste tuto kočku pohladit?

a) ano

b) ne

tur domácí

12) Jaká nebezpečí nám mohou hrozit od krávy nebo býka? Jak nás mohou ohrozit?(vypiš do rámečku)

kousnout, kopnout, nabrat
rohama

13) Kdo je více nebezpečný?

a) kráva

b) býk

prase domácí

14) Jaká nebezpečí nám mohou hrozit od prasete? Jak nás může ohrozit? (vypiš do rámečku)

kousnout, zavalit nás